

КОБО АБЕ

ЛЮДИНА-КОРОБКА

РОМАН

ОБЛАВА НА ВОЛОЦЮГ У ПАРКУ УЕНО. СЬОГОДНІ ВРАНЦІ ЗАТРИМАНО СТО ВІСІМДЕСЯТ ЧОЛОВІК

Щоб знешкодити озброєного вбивцю й маніака під номером «109» і належно підготуватися до зими, поліція токійського району Уено на світанку двадцять третього числа влаштувала облаву на волоцюг у парку Уено, а також на станції Уено. За будинком культури «Бунка наїкан», у підземних переходах до станції та в інших місцях за явне порушення закону про дрібні злочини (за бродяжництво, порушення громадського порядку) та зако-

ну про безпеку руху на вулицях міст заарештовано загалом сто вісімдесят чоловік. У затриманих узято відбитки пальців, усіх сфотографовано, чотирьох, що скаржилися на хворобу, відділ соціального забезпечення помістив у лікарню, дев'ятьох відправлено в притулок для старих. З решти взято письмову обіцянку про те, що вони більше не вештатимуться по місту, і відпущені. Однак за годину майже всі волоцюги знов повернулися на свої місця.

ПРО СЕБЕ

Це нотатки про людину-коробку.

Я щойно почав їх писати в коробці з гофрованого картону, яка нижнім краєм сягає аж до стегон, коли її насадити на голову. Оскільки я сам тепер людина-коробка, то виходить, що людина-коробка пише в коробці про людину-коробку.

ЯК ОБЛАДНАТИ КОРОБКУ

Для цього потрібні: порожня коробка з гофрованого картону — одна штука; вінілова плівка (напівпрозора) — п'ятдесят квадратних сантиметрів; ізоляційна стрічка — метрів вісім; дріт — метрів два; складаний ножик (для роботи); крім цього, три шматки старого брезенту й пару гумових чобіт.

Годиться будь-яка коробка розміром метр на метр і на метр тридцять. Бажано, щоб вона була стандартна. По-перше, стандартну набагато легше знайти. По-друге, більшість харчових та бакалійних товарів запаковують у такі коробки, тож можна сподіватися на високу якість картону. По-третє, що найважливіше, стандартні коробки неможливо від-

різничи одну від одної. Бо якби коробки чимось відрізнялися, було б утрачено найголовніше — анонімність.

Найбільше клопоту завдає віконечко. Спершу треба вибрati його розміри й визначити місце. В кожної людини — свої індивідуальні особливості, тому нижченнаведені цифри слід сприймати лише як орієнтовні. Мабуть, найдоцільніше, щоб віконце відступало від верху на чотири надцять сантиметрів і мало розміри чотирнадцять на шістнадцять. Якщо врахувати й товщину підкладки (я особисто прив'язую на голові примірник старого журналу), то верхній край віконця буде приблизно на рівні брів. Може здатися, що це надто низько. Не забудьте, однак, що в буденному житті рідко випадає нагода зводити очі догори. Навпаки, найчастіше дивишся вниз. Бо якщо не видно спереду землі бодай на метр, то йти дуже важко.

І ще одна річ: напівпрозора вінілова завіска. Її слід приклейти над віконцем ізоляційною стрічкою. Не забудьте, однак, розрізати завіску навпіл: це напевне стане вам у пригоді. Плівку почепіть так, щоб краї трохи заходили один на один. Поки коробку триматимете сторч, плівка затулятиме вас від людського ока. Та досить нахилити коробку вбік, як у завісці відкриється щілинка й стане видно, що діється навколо. Простий, але дуже корисний пристрій, тож вибір плівки вимагає певного знання. Передусім бажано, щоб вона була якомога товща й водночас еластична. Не варто ганятися за дешевиною: від зміни температури недоброї якісна плівка твердне. Еластичність і товщину треба вибирати так, щоб завіска відкривалась од найменшого нахилу коробки, але щоб вітер не шарпав її. Щілина в завісці — це, так би мовити, око людини-коробки. Але не думайте, що це вічко для підглядання. Ні. Завдяки зоровій щілині людина-коробка може якоюсь мірою виявляти свою неприязнь. Авжеж, дивитись на ту щілину ззовні не дуже приємно. Скорше навпаки — непривітнішого, грізнішого погляду, мабуть, важко й знайти. Не буде перебільшенням сказати, що для беззахисної людини-коробки — це один з небагатьох засобів самооборони. Бо немає на світі людини, що могла б спокійно витримати на собі такий погляд.

На той випадок, якщо доведеться проходити вулицями в юрбі, доцільно в бокових стінках попробувати товстим цвяхом якомога більше дірок, але так, щоб це не понівечило коробку. Дірочки розсунуту поле вашого зору й допоможуть чути навколошні звуки. Пробивати дірки слід зсередини. Хоч коробка від того стане непривабливою, зате не затікатиме дощ.

І останнє: рештки дроту порубайте на шматки по п'ять, десять і п'ятнадцять сантиметрів і наробіть із них різного розміру гачків. Бо розмістити в коробці навіть найнеобхідніше — чайник, радіоприймач, електричний ліхтарик, рушник, мішечки — справа клопітна.

Само собою, потрібні гумові чоботи. Брезент, обвинутий навколо стегон, заповнить прогалину між тілом і коробкою, й вона не хитатиметься. Тричі обгорнувшись брезентом, надрізаним спереду, ви зможете вільно рухатися. Й справляти природні потреби.

ЩО СТАЛОСЯ, НАПРИКЛАД, З А.

Обладнати коробку — діло неважке. Із цим можна впоратися за годину. Значно важче її на себе надіти — для цього потрібна відвага. Людина, з'явившись на вулиці в звичайнісінькій картонній коробці, —

вже не людина й не коробка, а перевертень, який вабить до себе людей. Так само вабить балаганний плакат: чоловік-ведмідь і жінка-гадюка, які від люті ладні розірвати одне одного, тільки купіть квиток. Одначе злість людини-коробки складніша.

Скажімо, ти про людину-коробку нічого не чув — од мене чуєш
уперше. Хоча я не єдиний. Точних статистичних даних про нашу кількість
нема, але нас у країні чимало. Дарма що тобі не доводилося чути про
нас. Можливо, люди навмисне про нас не говорять...
...чи не існуємо? Так, людина-коробка не

— Але чи варто вдавати, що ми не існуємо? Так, людина-коробка не впадає в очі. Забившись у куток підземного переходу, в громадській вбиральні чи під залізною огорожею, людина-коробка й справді скидається на купку сміття. Але не впадати в очі не означає стати невидимим. Людина-коробка не така вже й дивовижна істота, тож, напевне, багатьом траплялося зустрічати її. Мабуть, траплялось і тобі, тільки ти не хочеш цього визнати. Зрештою, не тільки ти вдаєш, ніби нічого не бачив. Зустрівши її, мимоволі відвертаєшся. Якщо хтось нап'яв серед ночі темні окуляри й маску, то, певне, задумав якийсь злочин. Інакше чого йому маскуватися? Людина-коробка не викликає в тебе довіри, й ти не приховуєш цього.

Що ж тоді спонукає людину добровільно лізти в коробку? Неймовірно, але факт: приводом для цього часто стають на диво незначні події. Такі дрібні, що з першого погляду наче й не можуть служити приводом. Як, скажімо, подія, що сталася з А.

Одного дня А. помітив, що під вікном у нього сидить людина-коробка. Хоч як намагався він не дивитися туди, коробка сама лізла йому в очі. Хоч як силкувався забути про неї, вона не сходила йому з думок. Спочатку А. відчув роздратування й досаду, ба навіть ненависть до непроханого чужака, що незаконно вдерся в його володіння. А. сподівався, що врешті-решт у справу втрутиться прискіпливий двірник. Але й двірник не з'являвся, скільки він не чекав. Утративши витримку, А. поскаржився власникові будинку — та знову марно. Певно, людину-коробку було видно лише з його вікна, тому ніхто й пальцем не кивнув. Ко-жен, як тільки міг, удавав, що нічого не помічає.

Кінець кінцем А. звернувся до поліції. Коли поліцейський почав не- вдоволено розпитувати, якої шкоди йому завдано, А. вперше відчув щось схоже на страх.

— Скажіть йому, хай забереться геть, та й годі!

Глузливі слова поліцейського, кинуті навздогін, спонукали А. до рішучих дій. Вертаючись назад, він заскочив до приятеля й позичив у нього пневматичну рушницю. Вдома скурив цигарку й трохи охолов, аж тоді виглянув надвір. Коробка дивилась просто в його вікно: зумисне чи випадково, але в його бік. Їх розділяло всього кілька метрів. Наче вгадавши розгублення А., коробка нахилилася, напівпрозора завіска розійшлась, і з мороку зиркнуло білясто-каламутне око. А. відчув, як кров ударила йому в голову. Він розчахнув вікно, зарядив пневматичну рушницю, намацав гачок.

Але куди цілитися? З такої короткої відстані можна влучити навіть в око. Тоді не обберешся лиха. Нагнати б на нього тільки страху, щоб удруге під вікнами не сідав. Поки А. намагавсь уявити собі обриси тіла в коробці, палець на спусковому гачку від напруження затремтів. Тільки б нагнати на нього страху! Проливати людську кров йому так не хотілося! Але з рушницею в руках теж без кінця не стоятимеш. Якщо б той збагнув, що його лише залякують, то всі маневри зійшли б нанівець.

А. цілився й нервувався. Його знову охопила злість. Спочатку рушниця, а потім коробка лунко ляснули.

Коробка підстрибнула. Хоч як би вдало з погляду механіки вона не була змайстрована, а картон є картон: твердий, мов дошка, а протикається враз. Свинцева кулька, напевне, вп'ялась людині в тіло. Однак того, чого сподівався А. — зойку, прокльонів, — не було. Коробка застигла. А. розгубився. Він цілився у правий нижній кутик віконця, мабуть, у плече. Цілився уважно. Невже промахнувсь? Але ж коробка підстрибнула... А. стало млосно: адже людина могла стояти в коробці й боком, а не обличчям до нього. Брезент спадав аж до землі й ще дужче пантеличiv А. Може, той у коробці сидить, підібгавши ноги? Коли так, то не виключене й найгірше: куля влучила в сонну артерію...

Рот А. болісно скривився. Коробка, мов уві сні, силкувалася підвєстись, але не могла. А. нетерпеливився. Підведеться чи ні?.. Та ось коробка наче заворушилася... підвелася. Насилу, але все-таки підвелася й випросталася. Несподівано висока і струнка. Щось у коробці залопотіло, неначе мокрий намет. Поволі обертаючись, коробка тихо кашлянула й потяглась. А тоді рушила погойдуючись. Мабуть, людина в коробці зігнулася, бо нижня половина її тіла випнулась назад. Тривожна поза. А. здалося, ніби коробка щось сказала на прощання, але він нічого не второпав. Продибавши повз вікно, людина-коробка зникла за рогом. А. охопив жаль, що він не зміг побачити її обличчя.

Там, де сиділа людина-коробка, лишився темний квадрат, а на ньому п'ять розчавлених недокурків, порожня пляшка, заткана папером. У пляшці два павуки, один з них майже неживий. Поряд із пляшкою зібрана шоколадна фольга, а трохи збоку три чорних плямочки. Мабуть, кров. А може, мокротиння чи слина. А. винувато посміхнувся.

Минуло півмісяця, і він майже забув про цю пригоду. Щоправда, перестав ходити тією вуличкою, яка вела до станції навпростець. Тепер він ходив на роботу іншою дорогою. Ще лишилася в нього звичка дивитись у вікно. Може б, він згодом і цієї звички позбувсь, якби не вирішив купити новий холодильник...

Як і належить, нові холодильники з морозильною камерою продаються в картонних коробках. До того ж вельми підходящого розміру. Розпакувавши щойно придбану річ, А. раптом згадав про людину-коробку. Цупкий картон так лунко заторохтів, що бідоласі раптом причувся рушничний постріл. Як того фатального дня. А. розгубився й хотів був уже викинути коробку. Але натомість він помив руки, висякав носа й кілька разів прополоскав рот. Можливо, того дня, відскочивши від коробки, кулька полетіла назад і пошкодила йому мозок. Оглянувшись навколо, А. затяг на вікні штору й боязко поліз у коробку.

Всередині була тиха пітьма, пахло олійною фарбою. Йому навіть здалося, що в коробці гарно й затишно, й на якусь мить навіть не хотілося звідти вилазити. Однак за хвилину А. опам'ятався й виліз. Але коробку викидати не поспішав — щось його стримувало.

Наступного вечора, повернувшись із роботи, з гіркою посмішкою на вустах він вирізав ножиком віконце й надів коробку через голову. Але тієї ж хвилини пошпурив її геть, уже не посміхаючись. Сам не міг зображені: що з ним сталося? Серце калатало від лихих передчуттів. Він спересердя вдарив коробку ногою, але так, щоб не розбити.

Ще за день, трохи заспокоївшись, він поглянув з коробки на білий світ. А вночі йому щось приснилося. Він до пуття й не запам'ятав, що

саме, але відчув у собі дивну зміну. Йому це навіть сподобалося. Занійомі речі якось округлилися й пом'якшали: і руда пляма на стіні, і кутина старих журналів, і мініатюрний телевізор, і бляшанка з-під свинини, повна недокурків і сірників... Колись ці речі обростали колючками, підсилювали невиразну тривогу в його душі. Мабуть, він був несправедливий до своєї коробки.

Наступного вечора А. дивився з неї телевізор.

Відтоді він проводив у коробці всі свої вечори. Вилазив тільки по-поїсти, поспати чи справити нужду. Якщо не рахувати деякої ніжковості, та й то тільки спочатку, його нішо не бентежило. Навпаки — А. вважав свій теперішній стан цілком нормальним і приємним. Він уже знат, що гірка самотина, в якій досі перебував, обернулася на щастя, бо немає такого зла, котре не вийшло б на добро.

Настала й перша неділя. Приймати гостей А. не збирався, виходити з дому теж. Із самого ранку не вилазив з коробки. На душі в нього було спокійно й легко. Але чогось мовби й бракувало. Лише по обіді А. врешті збагнув, чого йому не вистачає. Він вийшов і подався в магазин. Купив нічний горщик, кишеневкий ліхтарик, пластмасовий посуд, ізоляційну стрічку й дріт, дзеркальце, консервів і кольорових олівців. Вернувшись додому, він поробив у коробці полички та гачки, розмістив на них свої речі й сам заліз усередину. Тепер уже нішо не перешкоджало йому їсти в коробці й справляти природну нужду. Ліворуч він почепив дзеркальце й, присвічуючи ліхтариком, пофарбував губи в зелене. Потім обвів очі різnobарвними колами. Обличчя його тепер скорше нагадувало пташине чи риб'яче, ніж людське. Вдалішого гриму годі було й придумати. Нарешті, зміст убрався в цілком відповідну форму. А. вперше спав з коробкою на голові, примостившись у куточку. Наступного дня — рівно через тиждень — він нишком вибрався в коробці на вулицю й додому більше не повертається.

ПЕРЕДУСІМ ЗАПОБІЖНИЙ ПРИСТРІЙ

Мабуть, повторюся, коли скажу, що я теж людина-коробка.

Сховавшись від дощу під мостом через канал префектурного шосе номер три, я пишу оце про себе. Мій неточний годинник показує, що минуло чверть на десяту. Із самого ранку падає дощ, і чорне небо низько нависло над землею. В сутіні вечора маячить склад рибальської артілі й стоси деревини. Ніде не видно ні людських осель, ні людей. Сюди не сягає навіть світло фар вантажних машин, що гуркочуть мостом. А під верхом коробки світить ліхтарик. Я пишу зеленою кульковою ручкою, але ієрогліфи здаються чорними — певно, від світла ліхтарика. Мряка над узбережжям тхне псиною. Дощ сіється навскоси, наче з пульверизатора, й бризки заносить під міст: опори його надто високі. Тут усе не таке, й не лише через негоду. Людині-коробці взагалі не виправдати. Бездомному волоцюзі личить користуватися тільки знайденими речами. Тільки ними, більш нічим. Де ж то бачено, щоб ми купуєлектричних лампочок на вулицях побільшало, стало набагато видніше. Можна будь-де прочитати газету чи журнал.

А я в цьому непридатному для людини-коробки місці сиджу вже добрих дві години. Мабуть, треба пояснити чому. Однак, хоч би які я

давав пояснення, навряд чи переконаю тебе. Ти просто не повіриш. Ось, скажімо, цей неймовірний факт: моя коробка продана. Трапився покупець, що дає за неї цілу купу грошей — п'ятдесят тисяч ієн. Незабаром він з'явиться. Ти не віриш мені? Я й сам собі не вірю. Бо хіба є такий дивак, який ладен викласти силу грошей за стару картонну коробку?

А коли так, то чого я клюнув на цю принаду? Причина дуже проста: тій людині я раптом повірив. Немовби вгледів блискучу річ у рівчаку, й вона мене привабила. Мій покупець і справді блищав, як скалка пивної пляшки проти сонця. І хоч цей облудний блиск не вартий і п'ятака, він вабить око. Мені запаморочилося в голові. В тієї жінки були стрункі й неповторні ноги, напрочуд легка хода. Вірити їй я не мав підстав, але не мав підстав і сумніватися. Оті ноги мене обеззброїли.

А тепер я вже й каюсь. Мене мучить передчуття, чи не доведеться згодом шкодувати. Жалюгідний стан, паскудний настрій. З якого боку не дивись, а я не схожий на людину-коробку. Невже я зрікся своїх привілеїв самохітіть? Та ось у серці зажевріла надія, але така невиразна, що її не виявив би й найточніший прилад. Настала пора змін? Коли б то воно так... Останнім часом щось підказувало мені, що коробку мою легко пошкодити. Невже це містечко задумало проти мене щось лихе?

Однак я сам запропонував жінці зустрітися тут. Якщо це місце не безпечно для мене, то для неї й поготів. Перед мостом височить кам'яна статуя — на пам'ять про дітей, що втонули в каналі. Трохи близче до причалу стоїть свіжофарбований щит з написом: «Купатися заборонено». Мені видно все — плівка мого віконця від дощу стала прозоріша. Силует греблі по той бік каналу перетинає віконечко навскоси. Стежка понад греблею освітлена ліхтарем з вантажного суденця. Якби греблею хтось ішов, він здавався б чорнильною плямою.

Стежкою пробігла кішка, худа й брудна. Живіт у неї круглий, певно, приведе кошенят. Пошарпане вухо — наслідок весняних боїв... Якщо я пишу й водночас помічаю такі подробиці, значить, із нервами в мене все гаразд. Застукити мене зненацька ніхто не зможе.

Найбільше мені хочеться, щоб вона прийшла сама. Та це навряд. По-перше, надто великі гроші. По-друге, дивно, що вона погодилася злагоджувати торговельну справу під мостом. Нема підстав довіряти мені, хоча й остерігатися мене — теж не треба. Тонка шия — єдино вразливе місце. Про всяк випадок я лишу ці нотатки як речовий доказ. Що б там не було, а відбирати собі життя я не маю наміру. Якщо я й помру, то тільки від руки вбивці. Хоч людина-коробка заперечує суспільство й притиском тікає від нього, але вона не те саме, що волоцю...

(Кінчилася паста. Поки я дістав з полички старий олівець, поки застругав його, минуло хвилини дві. На щастя, я ще живий. Доказ: поміняв кулькову ручку на олівець, а почерк лишився той самий.)

Ну, то на чому я зупинився? Останнє слово, мабуть, було: волоцюга. Очевидно, я хотів написати: «Людина-коробка — це не те саме, що волоцюга». Однак суспільство, здається мені, їх не розрізняє. Певна річ, між ними є чимало спільногого. Скажімо, і в тих, і в тих немає посвідчення особи, постійної роботи й житла, немає імені, віку, а також певного режиму дня і ночі. Вони не відвідують перукарні, не чистять зубів, рідко ходять у лазню, не потребують для прожитку грошей тощо...

Але обидві ці категорії людей усвідомлюють, що різниця між ними є. Я зазнав од жебраків чимало неприємностей. Як буде нагода, то напишу про це. Особливо криво дивляться на нас жебраки з групи «Вапнен». Підійди лише до їхніх володінь, то вони не те що знектують тобою, а й зустрінуть з такою люттю і зневагою в очах, на яку не здатні навіть ті, що мають постійну прописку й платять за все готівкою. Я ще не чув, щоб жебрак став людиною-коробкою. Ми теж не маємо бажання заходити в дружбу з цими людьми. Наша неприязнь взаємна. Але поглядати на них зверху в нас немає підстав. Адже жебраки громадяни, хоч і неповноцінні. А людина-коробка нижча й за жебрака.

Параліч емоцій — ось характерний для людини-коробки стан. Коли вона занедужає, під її ногами хитається земля, коробка страждає, мов мандрівник у морську хитавицю. Однак свідомість людини-коробки не порівняєш із свідомістю покидьків суспільства. Ми не соромимося своїх коробок. Для мене коробка не безвихідь, а скорше двері в інший світ. Не знаю, в який, але, без сумніву, в інший...

Однак призначений час уже давно минув. Невже вона не дотримає слова? Залишилося сім сірників. Мокрий тютюн страшенно неприємний.

А вона ж дала слово...

Ну гаразд. Не прийшла. Що ж тут дивного? Дивніше було б, якби вона дотримала слова. Мене турбую не те, що вона порушила обіцянку, — я боюсь, що більше взагалі її не побачу. Але навіщо вірити такому передчуттю? Замість неї може прийти довірена особа. В мене є деякі здогади. Врешті-решт обое можуть виявитися спільніками. Ця особа хоче використати її як приманку, щоб розправитися зі мною отут під мостом. Коли я ідеальна жертва (вбити людину-коробку — наче й не вбивство, бо вона схожа на неіснуючу істоту), то катом буде покупець. А коли все повернеться інакше? Я готовий відповісти ударом на удар. О, тут легко послизнутися — схил дуже крутий. Однак мені здається, що в моого ворога більше сили. Несподівано для себе я відкриваю: невже мені й самому хочеться вмерти?

В усякому разі, для вбивства вибрано дуже підходяще місце й час. Масивний, старої конструкції міст, що наче кільцем перехоплює гирло каналу. Стрімкий приплів і відплів. Міст вигинається крутою дугою, щоб судна могли вільно проходити під ним. Однак людину-коробку, що, мов слімак, тягає на собі власну хатку, ні висота опор, ні скісний дощ не хвилюють. Якщо коробку порівнювати із справжньою хаткою, то її бракує одного: підлоги. Ніякого захисту од вітру, що дме знизу. Але якщо зважити все, то й ця хиба на користь: можна присісти біля самої води, не боячись підмокнути. Навіть у час дощів, коли вода раптово прибуває, досить відступити лише настільки, щоб не набралося в халяви, і загроза минула. Хто цього не випробував, той не збагне, яка це втіха.

Зараз вода відпливає, отож повені боятися нічого. Смуга почорнілих від нафти водоростей, немов під шнурок, поділила греблю на дві частини: верх і низ. Звідкись накотилася хвиля, і на воді зникли жмурилья. Лійки наче й невеликі, але дерев'яні ящики з-під риби та уламки раптом здригаються й, трохи сповільнівши плин, безслідно зникають під водою.

Так, якщо справа несподівано поверне на інше, то ці нотатки поглинутимуть у компанії з отими ящиками та уламками бамбукових коробок. Якщо на греблі з'явиться постать і це буде не моя знайома — я мер-

щій запхаю нотатки в вініловий мішечок, надму його й зав'яжу дротиною. На це піде секунди дві-три. Потім прив'яжу до нього невеликий камінець паперовим шпагатом. Іще якихось п'ять секунд. Загалом упираюся за півхвилини, щонайбільше за хвилину. Поки той збіжить сходами до пристані й слизькими кам'яними плитами дійде сюди, міне що-найменше дві-три хвилини. Боятися нема чого, я встигну. Якщо помічу в поведінці гостя щось підозріле, то негайно кину мішечок у воду. З каменюкою він полетить далеко. І тоді хай мій ворог простягає руку — мішечка йому не дістати. Навіть якщо він добре плаває, навряд чи кинеться у воду. Важити життям не кожен здатний. А в першу годину відпливії. А мішечкові вони не страшні. Вир з ним трохи пограється й відпустить у море. За кілька годин або днів паперовий шпагат розмокне й камінь відпаде. Надутий мішечок рано чи пізно примандрує до берега.

А якщо той чоловік нагодиться зараз?.. Хіба мої нотатки зможуть посвідчити, що саме він злочинець? Не думаю. Навіть якщо допишу сюди його ім'я, ніхто їм не повірить. Якщо ж описати й мотиви його чорних справ, то нотатки ще нижче упадуть в ціні. Все скидатиметься на вигадку чи наклеп. Але й нас не легко обкрутити. На звороті обкладинки цих нотаток ізоляційною стрічкою приkleєно негатив. Неспростовний речовий доказ. Спина чоловіка, який утікає з пневматичною рушницею під пахвою, нахиливши дуло до землі. Якщо зробити крупним планом, то, мабуть, удасться розпізнати його. Костюм поганенький, хоч і пошитий з міцного доброго полотна. Штани зім'яті. Такі товсті пальці бувають лише в нероб. Але найдужче впадають в око його дивні черевики: підйом низький, по боках якісь вирізи — неначе капці. Видно, часто доводиться цьому чоловікові роззуватись...

Так, людина, якій ці нотатки потраплять до рук, при бажанні зможе розбагатіти...

Нарешті почала прибувати вода. Рух автомашин нітрохи не зменшився. Але мені нема чого боятися людей. Мостом одна за одною гуркочуть автомашини, навантажені рибою та горами деревини. Збуджувані власним ревом, машини скидаються на сліпих од люті хижаків. Ідеальне місце для того, щоб упоратися з мертвим і живим. Ідеальне місце для вбивці й не менш ідеальне для жертви.

Стерся грифель олівця. Досить. Чи думає вона сьогодні прийти? Таким іржавим ножиком як слід олівця не застругаєш. Завтра, якщо доживу, неодмінно роздобуду дві-три кулькові ручки. В тій, яку я був знайшов біля школи, паста давно скінчилася.

КІЛЬКА ЗАУВАЖЕНЬ ПРО РЕЧОВИЙ ДОКАЗ — ФОТО, ПРИКЛЕЄНЕ НА ЗВОРОТІ ОБКЛАДИНКИ

ЧАС ФОТОГРАФУВАННЯ. Днів сім, а може, й десять тому, надвечір (провали пам'яті — типовий для людини-коробки стан).

МІСЦЕ ФОТОГРАФУВАННЯ. Під горбом, неподалік огорожі соєвого заводу (на передньому плані фото видно її тінь).

Я саме справляв малу нужду. Раптом щось ляслуло. Мені здалося, що це камінець випорснув з-під колеса вантажної машини й ударив по коробці (я часто ночую в придорожніх рівчаках, тому цей звук мені

добре знайомий). Я розирнувся туди й сюди, та на дорозі якраз не було жодної машини. В ту ж саму хвилину щось різнуло мене в ліве плече. Так шпарко, ніби крига торкнулася каріозного зуба. В бічне вічко я бачив крислате гілля старої шовковиці, там асфальтована спадиста дорога огинає картопляне поле птахоферми. (В лівому кутку фото видно частину цього дерева.) З його затінку вигулькнув чоловік. Під пахвою в нього блищає якась палиця. Я вмить збагнув, що це пневматична рушниця. Я дістав з полички свій апарат. (Я колись був фотографом, тож і досі тягаю з собою своє причандалля.) Хоч коробка й заважала, та тричі клацнути затвором я таки встиг; при експозиції 1/250 і діафрагмі 11 об'єкт потрапив у фокус, перш ніж чоловік метнувся через дорогу й зник за гіллям шовковиці.

Отже, цю подію зафіксовано. Що ж до пізніших, то їх засвідчити нема чим. Сподіваюсь на одне: знайшовши ці мої нотатки, ти повіриш мені й так.

ПЕРШІ ЗДОГАДИ ПРО НАПАСНИКА З РУШНИЦЕЮ. Порівняй з випадком, що стався з А. Здається, це вже закон: надумавши перебратись у коробку, люди вдаються до крайніх дій — збройного нападу з застосуванням пневматичної рушниці. Через те я не крикнув «рятуйте» й не кинувся за ворогом. Ще й відчув певну приязнь до охочого стати людиною-коробкою. Тим часом біль у плечі вщухав, змінюючись жаром. Колись він зазнає на собі ще страшнішого, тож гнатися за ним немає потреби.

Коли за чоловіком з рушницею і слід прохолос, я поглянув на безлюдну спадисту дорогу й відчув себе так жалюгідно, мов зіпсований водогінний кран. Прозорий солодкий димок із соєвого заводу ледь-ледь згладжував різкі тіні надвечір'я. Десь одноманітно шурхотів хмиз. По-одаль весело тріскотіли мотоцикли. Минула хвилина, дві, але ніхто не з'являвся. Невже мешканці міста, як ті черв'яки, переселились під землю? Аж надто спокійний краєвид, що будить у серці доброту. Однак людину-коробку так просто в оману не введеш. Цей лагідний краєвид приховував зло й підступ. Он гладеньке й прямісіньке шосе, воно зако-лісує й спонукає до капітуляції, але я стріляний горобець, на таке не клюну. Людині-коробці все підходить: і привокзальна площа, і залюднені торговельні квартали, і тісні вулички великих міст, які лише здаються лабіринтом. Найкраще ми себе почуваємо в таких містах. А от у провінційних містечках нам не затишно. Там надто багато вдавано пишних вулиць і площ. Мене навіть опанував сентиментальний настрій, коли я уявив собі чоловіка з пневматичною рушницею під пахвою: тут і не такий збентежиться.

Крізь пальці мені сочилася липка кров, і на душі робилося тривожно. Про Токіо не скажу, але в людних кварталах містечка Т. немає місця для двох людей у коробках. Якщо мій напасник зважився на цей рішучий крок, то боротьба за територію між нами неминуча. Зрозумівши, що пневматичною рушницею мене не проженеш, він наступного разу прийде з мисливською. А може, я його не так зрозумів? Правду кажучи, один до мене вже підходив. Навіть намагався заговорити. Та я витримає. Кримінальна поліція й залишничні жандарми — і ті жахаються. Може, це той самий? Якщо так, краще було б відгукнутись, тоді б він не стріляв...

ОДНАК ПОЯВА НОВОГО ПЕРСОНАЖА ПЕРЕКРЕСЛЮЄ ВСІ МОЇ ЗДОГАДИ. Поки я дивився на цю вдавано-пишну вулицю, хтось сказав у мене за спину: «Лікарня — на пагорбі», — а білі пальці вкинули крізь віконце три банкноти по тисячі ієн. Наче в поштову скриньку. Я враз обернувсь, але людина вже помчала геть на велосипеді. Це була ще зовсім молода дівчина, хоч голос мала хрипкуватий і низький, мовби й не жіночий. Я не встиг приготувати апарат, як вона зникла в найближчому завулку. Я тільки й запам'ятав, як її ноги натискають на педалі. Вони були не надто тонкі, гарні, спритні ноги. Та як блищали ямки під колінами! Наче щойно розкриті мушлі. Я навіть одягу її не запам'ятав. Та не лише цим вона мене обезброяла. Коли б не роз'ятрилася рана в плечі, я не побіг би до тієї лікарні й до кінця свого життя так і не дозвідався б, що той чоловік з рушницею (як виразно свідчить фотографія) — лікар з цієї лікарні, а юна велосипедистка — його медична сестра. Крім того, я, напевне, не опинився б у такому дурному становищі, не дожидався б її (або її довірену особу) під тим небезпечним мостом.

Стиснувши в губах цигарку, я довго стояв на місці. Тоді раз і вдруге перерахував банкноти й сховав за халюву. Кажуть, упійманий птах не єсть і не п'є. Приречена ж на смерть людина з насолодою курить. Я теж попихнував цигаркою й мізкував: «Навряд чи доречно пов'язувати цих людей докупи. Чоловік з рушницею — це одне, а дівчина — зовсім інше. Ну нехай вона втекла — але це ж могло бути й від сором'язливості...»

Проте як смачно не затягайсь цигаркою, а кат вічно не ждатиме...

На світанку гострий біль стиснув мене лещатами за плече. Я в нестяжмі вибрався з коробки й поплентав до лікарні. Там на мене чекала й та дівчина, що дала мені гроші, й чоловік, який стріляв із пневматичної рушниці. Тепер у дівчини в руках був шприц, а в чоловіка — скальпель.

Я знепритомнів, а може, й заснув, і коли прокинувсь, побачив, що лежу в ліжку. Час для мене зупинився, й між явищами більше не існувало ніяких зв'язків. Коли б я зараз навіть утнув щось непристойне, мені б нічого не закинули. Та часу на витівки не було. Я втішався свободою, зовсім забувши про те, що виставив на світ своє справжнє обличчя. Моя безладна сповідь викликала в дівчини співчуття. Лагідна усмішка медсестри зігрівала все навколо. Я ладен був освідчитися їй у найпалкіших почуттях. Навіть забув про дівочі ноги, які закривав тепер довгий білий халат. Мов та молоденька пташка, що випурхнула з гнізда, я незграбно залопотів крильцями: лечу, лечу! Й, сп'янівши від тремкої чарівної усмішки, вже гадав, що ніколи не повернуся в коробку. Аж раптом дівчина зробила дивну пропозицію: вона викупить мою коробку, додавши до тих трьох тисяч завдатку ще п'ятдесят тисяч. Хоч я віддав би їй цю коробку й задурно. «Треба випитати, що вона хоче робити з моєю коробкою», — подумав я. Але на її вустах вигравала така чарівна усмішка, що подібне питання видалося мені недоречним.

Тільки-но я вийшов за лікарняний поріг, як її усмішка зблякla. А коли повернувсь під міст, де лишилася моя коробка, порожній шлунок забунтував, і я довго мучився. Можливо, причиною цього був наркоз. Однак навіть здогад, що я потрапив у пастку, не затмарив образу юної медсестри.

(На берегах дописки. Почерк і чорнило точнісінько такі ж, як і в основному тексті.)

— Хочеш, я розповім тобі про жебрака з коробкою на голові?

— Не треба. Я фотограф і бачив одного такого сам. Наш брат — мастак підглядати. Принизлива у нас робота.

— На ньому була стара картонна коробка...

— На тому теж. Я тоді ще подумав: «А може, це мій друг?» Важко сказати: може, так, а може, й ні. Він був із нашої компанії фотографів. Якось він зовсім випадково зробив один кадр, і в тому кадрі виявилась людина-коробка. Це зацікавило його, він почав усюди ганяти, але так її й не знайшов. Тим часом захопився фотографуванням вулиць. Отих закамарків, які не люблять чужого ока. Тоді він вигадав нове: працювати прихованою камерою. Встромити голову в картонний куб і, вдаючи з себе людину-коробку, спокійно дивитися у видошукач. Коли його ніхто не помічатиме, справа піде на лад. Він таки став псевдокоробкою, і це йому чимало дало: ходив собі вільно вулицями й клацав затвором. Але саме тоді, як до нього прийшла слава, він несподівано зник. Його більше ніхто не бачив. Додому він більше не повернувся. Кажуть, ніби став справжньою коробкою...

— А я нітрохи не бентежусь, коли в мене втуплюють погляд.

— Навіть коли він такий гострий, як ніж, і наче роздягає тебе?!

— Я ж колись була натурницею...

— О, коли б я міг, я дістав би тобі зорі неба. Але, на жаль, я нічого не вмію. Чесно признаюся. Вмію тільки дивитися у видошукач і клацати затвором. Тоді в проявнику випливає твоя напівпрозора тінь. Жовто-зелена лампа, схожа на флюорит... Стрілка годинника в темній кімнаті показує восьму... Бліскуча, як шар нафти, фотоплівка плюскочеться у воді... На ній проступають легкі тіні... Одна напливає на іншу... Лінії твого нагого тіла вкарбовуються мені в душу, мов слід злочинця...

— Я хочу ту коробку...

СМЕРТЬ НА ВУЛИЦІ. СТО ТИСЯЧ БАЙДУЖИХ

О сьомій годині вечора двадцять третього числа в підземному переході на станції Сіндзюку в Токіо, коли там вирує натовп людей, що повертаються з роботи або з крамниць, поліцейський патруль виявив за стовпом мертвого волоцюга.

Як повідомила поліція, чоловік цей був високий, — сто шістдесят три сантиметри, — не дуже ограйдний. На ньому була картата сорочка, чоботи прості, волосся закудлане, як у волоцюги. Він мав при собі сто двад-

цять ієн дрібних грошей, а також кілька газет — мабуть, для підстилки. Нішо не могло засвідчити його ім'я, адресу та походження.

За даними поліції кварталу Сіндзюку, цей тунель щодня пропускає сто тисяч пасажирів електрички, коло телефонних будок там завжди стоять черги людей. Як засвідчують очевидці, чоловік просидів у тій самій позі півдня, але ніхто не звернув на нього уваги, аж поки через шість чи сім годин його помітив поліцейський.

А ПОТІМ Я КІЛЬКА РАЗІВ ЗАСИНАВ

Тобі не доводилося чути про «каїгарагусу»? Біля мене багато якогось зілля. Його колюче листя схоже на спалахи бенгальського вогню. Може, це і є та «каїгарагуса»?

Кажуть, як нанюхатися того зілля, то вві сні станеш рибиною. Досить химерний сон, але цілком реальний.

Цей дурман любить вологий, насичений солями ґрунт, а тому буйно росте на морському березі. Тож і не дивина, що саме про нього виникло таке повір'я. Його пилок з великим вмістом алкалоїдів викликає особливе відчуття невагомості й запаморочення, крім того, він подразнює дихальні шляхи, й людина ніби тоне.

Але це ще не все. Як там справжня риба, сказати не можу, але псевдорибина, прокинувшись, рухається зовсім інакше, ніж уві сні: швидкість її сповільнюється, секунда життя наче розтягується на довгі дні.

Хоча спочатку вона залюблки грається з водоростями під скелею, плюскочеться у відблисках променів на воді, ганяється за зграйками безтурботних рибок, втішається невагомістю свого єства. Їй здається, що полегшало й життя, якщо їй стало легко. Шлунок уже не болить, зникли болі в плечах і застуджених в'язах, в суглобах колін й опухлих ногах — болі, породжені силою тяжіння, й псевдорибина втішається життям, наче помолодшла на добрих десять років. Ця легкість п'янить її, мов саке.

Не знаю, як у справжніх риб, але в псевдорибин після цього хмелю настає розчарування. В потоці неквапливого часу її нестерпно гнітить нудьга. Цей настрій уявити собі неважко. Заніміли всі відчуття, настає повна байдужість. Колишня свобода й легкість більше не тішать. Здається, наче тіло згорнулося клубком, затиснуте в гамівну сорочку, що лише формою нагадує рибу. Псевдорибина розpacливо шукає під собою звичний ґрунт. Кістки прагнуть відчути на собі вагу власного тіла. Хочеться ходити без кінця. Але псевдорибина з жахом усвідомлює, що в неї тепер немає ніг.

Та й не тільки ніг: немає ні вух, ні шиї, ні плечей... Більше того, немає рук. Її мучить ні з чим незрівнянне відчуття неповноцінності. Без рук елементарної цікавості не єдовольниш: хіба можна запевняти, що ти по-справжньому знаєш когось чи щось, коли не стиснув його руками, не скопив пальцями, не погладив, не покрутів на всі боки? Цей укритий лускою мішок годі терпіти. Псевдорибина хоче вирватися з того мішка, розтуляє зябра, стовбурчить плавці — марно.

І коли вона так ото звивається всім тілом, налитим кров'ю, в неї раптом виникає підозра, що вона, може, й не справжня рибина. А коли вже є така підозра, то слід сподіватися багатьох незвичайностей. Її тризводить настирливе, як сверблячка, відчуття роздвоєнності. Не дає спокою думка: «А може, все це тільки сон?» Коли це й справді так, то він занадто довгий. Нескінченний сон, що бозна-коли й почався. І чи буде йому край? Є спосіб перевірити себе — його не раз доводилося застосовувати. Досить ущипнути себе за руку... Але, на жаль, зараз навіть ущипнути себе немає чим. А що, коли кинутися з кручини сторч головою? Псевдорибина згадала, що кілька разів успішно це випробовувала. Тим паче, що тут можна обйтися без рук і без ніг. Але як падає риба в морі? Вона цього не знала. Адже навіть мертвa риба піdnімається на поверхню. Рибині важче спливти, ніж упасти повітряній кулі. Падіння — нормальна річ. А от риба падає вгору... Лишається тільки це. Можна втопитися, й падаючи до зірок. Смертельна загроза скрізь однакова. «Принаймні тоді прокинуся», — вирішила псевдорибина й злякалася. Бо знала: як усвідомити, що все це сон, то відразу прокинешся. Вона зазнала досі стільки страждань, що решта бже не має значення...

І псевдорибина вирішила чекати кращих часів.

Минали дні, спливали тижні, й нарешті той час настав. Знялася буря.

Налетів тропічний циклон, розбурхав океанські хвилі. Піднялися такі велетенські вали, що навіть до боязкої псевдорибини повернулися рештки відваги. Поспішати назустріч смерті не було потреби: вистачало здастися на ласку стихії.

Зненацька налєтів шквал. Псевдорибину потягло й, ударивши об круту скелю, підкинуло високо дотори. Псевдорибина задихнулася без води.

Пробудження не прийшло. Та й сон від запаху «каїгарагуси» не тає кий солодкий. Він дуже різниеться від звичайного. Якщо псевдорибина не прокинулася перед смертю, то потім не прокинеться й поготів. Цей сон їй доведеться бачити навіть після смерті. Піддана найсучаснішій обробці в холодильній камері, мертвa псевдорибина залишиться псевдорибиною назавжди.

Кажуть, начебто після бурі серед викинутої на берег риби знаходять чимало таких бідолах, що піддалися чарам «каїгарагуси».

Але чого я й досі не рибина? Мене безперервно змагав сон, а я так і залишився людиною-коробкою. Хоч коли зважити все як слід, різниця невелика. Перебираючись у коробку, ми теж перестаємо бути самими собою. Здобувши імунітет проти фальшивого й штучного, я навіть уві сні не можу стати рибиною. Людина-коробка залишиться людиною-коробкою назавжди, хоч би скільки вона засинала й прокидалася.

ОБІЦЯНКУ ДОТРИМАНО: П'ЯТЬ ХВИЛИН ТОМУ РАЗОМ З П'ЯТДЕСЯТЬМА ТИСЯЧАМИ ІЄН З МОСТУ КИНУТО ЛИСТА. НАВОДЖУ ЙОГО ПОВНІСТЮ:

«...Я вам довіряю. Розписки не треба. Доки не почався відплів, порвіть коробку й киньте у воду, хай пливe у море».

Дивина, та й годі. Я кілька разів перечитав цього листа. Невже його треба читати якось інакше? Але на фантазування мені бракує сили, і все написане я здатний сприймати тільки дослівно. Я понюхав папір. Складений утрое поштовий аркуш трохи тхнув крезолом.

Раніше я вважав, що прийде лікар. На тому ґрунтувався весь мій стрункий стратегічний план: першим прийде лікар. Однак прийшла вона. Сама... Я спочатку нічого не міг збегнути, потім збегнув. Просто вони дотримала свого слова: обіцяла прийти сама і прийшла. Чому ж тоді це мене так бентежить? Я ж і того разу її трохи не довіряв. І ця нещирість медсестри мені навіть подобалася. А тепер, коли вона повела-ся чесно, я раптом розгубився...

Я, здається, забув щось дуже важливe. Але що? Треба все ще раз обміркувати. Насамперед, яка в усьому цьому її особиста роль...

Писати далі немає сенсу. Я не став жертвою й нікого

не вбив, тож оці роздуми не варті уваги. Мої нотатки так і залишаться безадресним листом. Хіба порвати їй викинути?..

Я спробував заспокоїти себе: ось п'ятдесят тисяч ієн, а коли вже ти їх узяв, то самими нотатками не відкупишся. Медсестра вимагає кинути коробку в канал, як ми й домовлялися. Гроши дала вона, тому й право власності на коробку перейшло до неї. Все це так, угода залишається угодою. Та я не розумію одного: кому від цього користь? Мені платять п'ятдесят тисяч тільки за те, що я викину коробку в море?..Хоч би там що, а це явна пастка... Чи, може, вони хочуть просто мене здихатися? Тоді їхнє марнотратство ще можна якось зрозуміти. Ні, мабуть, вони добиваються чогось суттєвішого. За що їм не жаль заплатити стільки грошей. Ну що ж, коли так, то хай буде так. І нема чого хнюпити голову. Що, коли набратися відваги й повернути гроші назад? Але ж тоді вона подумає, що мені замало цієї суми, й вийде нове непорозуміння.

А може, всю цю історію вони затіяли з іншої причини? Скажімо, лікар — невідомо чому — задумав здобути мою коробку. Спочатку його в цьому підтримувала й медсестра. Чи принаймні вдавала, що підтримує. А тепер вирішила будь-що завадити лікареві. До того ж і людина-коробка їй симпатизує. Якщо коробку порвати й кинути в канал, то лікарів план зазнає краху.

Так воно, мабуть, і є. Цілком схоже на правду, хоч я й не знаю причин, які спонукали лікаря. Проте поведінку медсестри можна розцінювати і так, і так: одна справа, якщо вона дбає тільки про себе, й зовсім інша, якщо вона турбується про того дивака. В кожному разі, я певен одного: вони думають по-різному, й для мене це непоганий знак.

То чи варто отак нерозважно розлучатись із коробкою? Я погано знаю медсестру, не зашкодило б докладніше вивідати її наміри. Я маю на це всі права. До того ж я на неї трохи ображений. Вона прийшла сама — це добре. Але навіщо ця вдавана діловитість? Навіть не захотіла спуститися з греблі. Новий велосипед з перемикачем на п'ять швидкостей аж блищить, дощовик на ній у світлі прожектора вантажного судна міниться позолотою й просвічує наскрізь, і ноги, які мене геть обеззбройли... Вона майнула повз фанерний щит з написом «Купатися заборонено» й, знехтувавши сигналами моого ліхтарика, виїхала на трасу. За два метри попереду пливло мерехтливе світляне кружальце — дінамо велосипеда було увімкнуте. Далі я вже стежити за нею не міг: для людини-коробки не так просто дивитись угору. Потім дощовик зашарудів, і з променя щось випало. Це був вініловий мішечок з тягарцем. У мішечку я знайшов листа й п'ять скручених дудочкою банкнотів по десять тисяч. А сама вона зникла, розтанувши в темряві. Зникли ноги під лискучим дощовиком, згасло й червоне вічко стоп-сигналу. Натомість посіявся дрібний дощ, і під мостом зашаруділо. А може, то кров шумала в голові?

П'ятдесят тисяч ієн... Мені страшенно кортить розтлумачити медсестрі: для неї це великі гроші, а для людини-коробки — ніщо. Вона не має ніякісінького уявлення, чим ми дихаємо. Занадто низько ставить коробку. Я не набиваю собі ціни й хочу, щоб вона про це знала. Якби набивав, то хіба прожив би в коробці три роки? Я приріс до неї жив-

цем, а навіть рак-самітник гине, коли його витягти з черепашки на світло. То що вже казати про людину-коробку! Вона здатна залишити свою шкаралупу тільки тоді, коли станеться щось неймовірне. Мов той черв'ячок, що виходить з лялечки вже метеликом. Зустрівши медсестру, я нишком теж сподівався із собою якоєсь метаморфози...

Хоча не знов і сам,
що може вилупитись
із людської лялечки.

В ДЗЕРКАЛІ

Дощ був такий дрібненький та рясний, що при кожному подуві вітру над моєю коробкою, здавалось, з'являлася медуза. Я йшов майже наосліп. Бачив тільки червоне світло над залізною брамою лікарні, куди прямував. Лікарня стояла на пагорбі, й ту лампу мені було видно весь час. Тепер вона здавалась червоновою плямкою в темно-зеленій глибині ока. Цією дорогою я ходив не раз, але з коробкою на голові вибравсь уперше. Дорога не мала кінця. А ще недавно, коли я надівав коробку під мостом, віддалъ мене нітрохи не бентежила. Людина-невидимка бачить й оцінює лише те, що їй потрібне. Автобусну зупинку я, наприклад, помічаю враз, а височенна верба над станцією для мене мовби й не існує. Монета в сто ієн, що лежить на дорозі, лізе в вічі сама, зате в бік іржавого цвяха або придорожньої трави я навіть не дивлюся. Я ще жодного разу не заблукав. Та коли я глянув з коробки цього разу, знайомий краєвид віддався мені зовсім новим. Усе було однomanітне й невиразне: недокурок на шляху, і кислоокий бездомний пес, і роздавлений залізний бак, і перстень на пухкому пальці, і рейки на пунктирі шпал, і мішок затужавілого під дощем цементу, і напіввідкритий каналізаційний люк... Але такий пейзаж мені дуже подобається: він чимось нагадує моє життя без перспективи й чіткої мети. Звичайний людський смітник. Я можу дивитися на нього зі свого віконця скільки завгодно, й це ніколи не набридає мені.

Я йшов і йшов і ніяк не міг дістатися до того червоного ліхтаря, кривавої плями в глибині заплющеного ока. Гравій під ногами рипів, і дорога, як ніколи, була темна й чорна. Одноманітний нічний краєвид здавалося, гнав мене. Хмари на заході трохи розійшлися, і між ними з'явилася світла прогалина. Я ненавидів ніч, мабуть, тому, що вона темна. А може, й через те, що мав чітко визначене завдання.

Я ступав, погойдуючи коробкою. Але вона не для швидкої ходи. Коробка логано провітрювалась, і піт заливав мені очі. Я нахилився, і дучи, як край коробки бив мене по колінах. Картон легенько відлунював.

Зненацька почулось уривчасте дихання звіра. Великий дворняга нахабно тернувсь об моє коліно й помчав геть, лише мокра脊на зблиснула червоним. Я підвів голову — й раптом побачив браму з червоновою лампою. Брама була на замку. Поряд люмінесцентною фарбою світився електричний дзвінок, але я не подзвонив — не хотілось опинитися вічно з лікарем. Я переліз живопліт і пробрався у садок. Пес був не прив'язаний, але не гавкав: я кинув йому ласій шматок. Слабеньке світло сочилося тільки з одного вікна. Я зашпортавсь у високому бадиллі: колись тут, певне, була клумба. Я мало не впав, а дурний пес радісно гасав довкола мене. Та мені було не до нього, й піт виїдав мої очі.

Друге на задвір'ї ліворуч — її вікно. Було десь близько першої,

й заснути вона ще не могла. А якщо й спить, то ще не дуже міцно й спросоння галасу не наробить. Я мусив сказати їй кілька слів, хоч би й через шибку, і повернути їй отих п'ятдесят тисяч ієн. Діятиму залежно від того, як поводитиметься вона. В крайньому разі навіть спробую застосувати силу.

Але світилось інше вікно, де була приймальня. Невже тут працюють такої пізньої пори? «Напевно, забули погасити світло», — подумав я і, щоб заспокоїтися, вирішив заглянути у вікно. Та побачити я не зміг нічого, бо в зафарбовані до половини шиби знадвору було видно тільки стелю. Я вирішив підмостили собі під ноги камінь. Але шукати його в темряві, присвічуючи собі ліхтариком, було ризиковано. І тоді я згадав, що в гаманці в мене лежить автомобільне дзеркальце, яке я колись знайшов на дорозі. Я витер дзеркальце й підняв його над головою, хоч справа ця й була не така проста: довелося висунути руку з вузького віконця коробки. Та муки мої були недаремні: хоч і догори ногами, я побачив усе в приймальні.

Спочатку я розгледів великий стіл й електричну лампу на ньому. Тоді повів дзеркальцем сюди й туди. Стіни були давно не білені, а на дверях, пофарбованих у біле, видніли подряпини та дірочки. Біля вікна стояло високе лікарняне ліжко. Біла шафа була набита вщерть старими журналами й книжками. Простора, але позбавлена будь-якого смаку кімната. Коло столу темніло щось схоже на стереофонічний радіоприймач. Можливо, це було житло й водночас лікарський кабінет.

Та годі вже про кімнату. На неї та обстановку я дивився так, як комаха на мозаїку, — просто для орієнтації. Мою увагу привертало інше: в кімнаті було двоє людей, і серед них — вона. Оскільки медсестра мешкала в цьому ж будинку, мене здивувало не те, що я бачу її в лікарському кабінеті. Здивувала мене вона сама. Медсестра, гола-голісінька, стояла перед кімнати й щось промовляла в бік вікна, де біліло ліжко.

А край ліжка стояла людина-коробка, повернена обличчям до медсестри. Я бачив її тільки ззаду, але швидко переконався, що вона така самісінька, як і моя: і розміром, і обладнанням. Мов дві краплі води, заздалегідь спланована підробка. Хто ж був у цій коробці? Невже лікар?

(І раптом я згадав, що вже десь бачив подібну сцену. Посеред кімнати стоїть гола жінка... Де це було й коли?..)

Та реальність витіснила спогади: в цій кімнаті була жива медсестра. Я на мить засумнівався — невже й справді я прийшов сюди тільки для того, щоб віддати оці кляті гроші? Навряд, навряд... Хіба я потай не мріяв побачити її в отакому вигляді? Не мріяв роздягти?..

(Дописка на берегах червоним чорнилом:

«Чому це я вдався до підглядань? Невже чогось боюся? Чи цікавість пойняла? Мені навіть здається, що я став людиною-коробкою тільки й для того, щоб легше було підглядати. Щоб міг усюди заглянути й побачити все. Й оскільки в суспільнстві дірок не поробиш, то я й вирішив залізти в портативну діру — коробку. Але відтоді мене не покидає відчуття, що я, намагаючись від когось утекти, — й одночас потерпаю, щоб за мною не погналися».)

Бажання дивитись на неї переповнило мене вщерть. Та й хіба є за-

що тут дорікати? Вона теж не свята. Я вже не кажу про тих п'ятдесяти тисяч ієн. А от щодо лікування, то лікувала вона мене по-особливому.

Коли рана моя загоїлась, я спробував стулити всі оті окремі факти з її біографії, про які вона сама мені розповіла, й склалася ось яка картина. Перед тим, як дістати посаду медсестри в цій лікарні, вона мріяла стати художницею (була бідною студенткою; зараз не йдеться про те, чи мала до того хист) й заробляла на прожиток позуванням в ательє, в приватному художньому училищі і т. п. Два роки тому в цій лікарні її зробили аборт, і тут її три місяці безкоштовно лікували. Тим часом звільнилась одна медсестра, і цю посаду чомусь віддали колишній пацієнтці. (Розповідаючи про своє життя, вона весь час говорила на-тяками й цим дратувала мене.) Нова робота гарантувала пристойну платню, до того ж виявилась і не такою важкою. Якщо не привозили тяжкохворих, то й для малювання випадала якась година. Однак найбільше задоволення, та й додатковий заробіток теж, її приносило позування. «Не тому, що я лінива», — безневинним тоном підкresлювала медсестра. Ця робота виснажлива, й далеко не кожній натурниці стає на неї сили. Але, роздягаючись для сеансу, вона відчувала, як серце її приємно б'ється і це, мовляв, заохочувало її до творчості. («Це чистісінька брехня», — хотілося мені її сказати, адже її абстрактні картини не мали ніякого зв'язку з фахом натурниці.) Вона сказала, що охоче позувала б і тепер, якби лікар не заперечував... Для професійного фотографа це була неабияка спокуса.

Моє загоєне плече й незgrabno піdstrijжене волосся вже давно навели її на думку, що я готовий почати нове життя. Та мені це зараз було байдуже. Я розумів, що вона лікує мене з великом душністю покровительки, й це мене дратувало. Я ладен був задушити її власними руками, поки цього не зробив хтось інший! Я майже марив, розриваючи її в уяві на шматки зубами, очі мої наливалися кров'ю, й усе єство охоплювала хіть.

Тепер моє марення частково здійснилось: я бачив її саме такою, як бажав — голою. Я — й водночас не я. Бо на неї в цю мить дивився інший: той, що наслідував мене. Людина-псевдокоробка. Від заздрощів мене брала млість. Коли горло твоє пересохне від спраги, безглуздо крутити фільм, у якому ти стоїш біля криниці. А мені тепер показували саме такий фільм. Колись мені приснилося, ніби я витаю під стелею й дивлюся на власний труп, корчачись у розпачі. Щось схоже я відчував і тепер: я соромився й водночас глузував сам із себе. Тим часом рука моя з дзеркальцем затерпла, і кімната пспливла кудись убік. Я переклав дзеркальце в другу руку й поставив його на віконну раму. Хоч це знову був міраж, та коли мучить спрага, побіжиш і за міражем.

Їх розділяло чотири кроки, і вона невимушено розмовляла з ним. Між ними не відчувалось ніякої ворожості. Напевне, вона вже розповів їхніх очах був посміховиськом. Півдня стояти під мостом, дивитися, як ковбаси! Запакований у ксробку чесний дурень... Бовдур з коробкою замість голови...

Однак у виразі її очей я не бачив ані найменшого підступу. Як іло до неї й крихти. Я стояв і дивився на неї. На свій глек, викрадений ша, ніж я міг собі уявити. Авжеж, уяві не зрівнятися з дійсністю. Поки

я дивлюсь, вона існує. Тому я палаю жадобою дивитися ще й ще. Як відверну погляд — зникне й нагота. Тому її треба було б сфотографувати, перенести на полотно. Між наготою й плоттю є різниця. Нагота — це мистецький твір, виліплений очима з плоті. Хай плоть належить їй, а від мистецького твору я так легко не відступлюся.

Нагота, спираючись на ліву ногу, наче плила по воді, підкоряючись волі факіра. Права нога була зігнута в коліні й ледь вивернена. Чим так вабила мене ця нога? Тим, що нагадувала про лоно? Якщо зважити на сучасне вбрання, то лоно, мабуть, слід відносити не до тулуба, а до ніг. У такому разі знайшлося б чимало звабливіших жінок. Люди мого десятка розуміються на ногах, бо з віконця коробки бачать переважно нижню половину людського тіла. Жіночість ноги — в плавності ліній. Кістки, сухожилля, суглоби колін — усе в ній розчиняється, не залишаючи на тілі жодних слідів. Жіночі ноги — не знаряддя для ходи, а скорше прикриття для лона (й це не жарт, адже коштовну амфору треба закривати). А закон такий, що покришку доводиться знімати руками. Тому привабливість жіночих ніг (нехай замовкнуть лицеміри!) не стільки зорова, як відчутна на дотик.

Зовсім інша річ — ноги чоловіка. Вони привчені носити на собі вагу, а тому вузлуваті й викривлені. Незамінне знаряддя для ходьби. Я дивився на неї в дзеркальце й не бачив у її ногах жодного зусилля, немовби тіло трималося само собою. Невимушена граціозність. Її ноги були схожі на ноги юнака, в якого ще не зламався голос. Предмет жадоби втомленого мандрівника й легкість пташиного крила... Для них не існувало земного тяжіння. Це справді ідеал — чи я тільки їх ідеалізую?..

Вона легко прикусила нижню губу, але губа випорснула. Коли я глянув на ці повні сміху уста, лезо смутку різонуло мене в саме серце. Медсестра кокетливо дивилась на псевдокоробку біля вікна. Вони перекинулися словом, дівчина рвучко підвелася, мов сталевий прутик, і навшпиньки попрямували до цього шахрая. Мені хотілося крикнути: «Не смій!» Горло мені зсудомило, з чола покотився піт. Вона щось узяла з коробки. То була надпіта склянка якоїсь рідини. Мені відразу не сподобалося, що вона пригубляє чужі склянки. Я мав би розбити вікно й покласти край такому неподобству, та я цього не зробив, хоч і скаженів з люті, й тут винна вона сама. (Ось вам зразок типового для людини-коробки виверту.) Вона невправно випила половину цього питва, мабуть, то було пиво, віддала склянку й, похитуючи стегнами, повернулася назад. Псевдокоробка з оболонки не вилізла, і я полегшено зітхнув. Напруження швидко спадало, немовби з мене зсунувся клейкий тягар. Жінка за вікном квапливо щось розповідала, тоді раптом змовкла й звела очі догори, а за мить почала мовчки розтирати долонями стегна. Тепер говорила псевдокоробка, а вона стояла й тільки кліпала очима.

Зненацька жінка відвернулась. Потім упала навколішки й торкнулася підлоги ліктями, зігнувшись у дугу. Світло з-під абажура настільної лампи сочилося просто на неї. Тулуб, стегна й передпліччя утворювали своєрідний трикутник, поставлений вершиною вниз. А в трикутнику, мов у надійному прикритті, видніли груди. Я весь затерп, тільки очі ще дивились. Псевдокоробка нахилилася вперед...

Земля під ногами в мене загойдалася, наче її хтось розхитував, я втратив рівновагу й опустився навколішки. Ледве стримався, щоб не нарібити галасу. Гойдалася не земля — між ноги мені пнувся знудже-

ний пес. Без крику пса не проженеш, а він не переставав — усе тицява-
ся в мене своїм схожим на мокре мило писком. Йому хотілося заліз-
ти до мене в коробку. Нерви мої не витримали, я з відчую проколов
консервну бляшанку, яку зберігав на чорний день, дав псові лизнути й
жбурнув якомога далі: цієї забавки йому вистачить до світанку.

Я швидко звівся на ноги. Дзеркальце було в росі. Я витер його по-
лою й прилаштував коло рами. В кімнаті все змінилось. На щастя, не
сталося того, чого я найбільше побоювався. Псевдокоробка, цілісінька
з усіх боків, знову сиділа край ліжка. Але ж цей лобур міг заволодіти
дівчиною й з коробкою на голові, якщо б вона йому допомогла. Потрі-
бен був лише час. Невже я так загаявся з тим псом? Медсестра вже
встигла накинути халат: застебнений на всі гудзики, він тепер прикриває
навіть коліна. Вона стояла в кутку кімнати й курила цигарку. Тепер це
була зовсім інша дівчина — її мов хтось підмінив: байдужі, стомлені
очі, в руці цигарка, скурена на одну третину. Навіть не вірилось. А мо-
же, то дзеркальце підвело?

Десь у кущах, стукаючи бляшанкою, важко сопів пес. Я молився,
щоб лікар її не зайняв, і мої молитви не пропали марно. Але чого це
так мене бентежило? Мабуть, тому, що мене надто часто пошивали в
дурні.

Медсестра загасила цигарку, похитала головою й щось відповіла
тому в коробці, тоді вільним мізинцем покопирсалась у вусі. Коли лам-
па світила їй просто в обличчя, її широко розставлені очі здавались зи-
зими. Коли ж показувала зубки й недовірливо усміхалася, то нагадува-
ла вередливу дитину. А як похитувала головою й стуляла вуста, тоді
випнута нижня губа надавала їй хтиності. Й ще одне: рухаючись, вона
ледь відхилялася назад, наче хотіла вдарити ногою невидиму повітря-
ну кулю. Медсестра перетнула кімнату й пішла до дверей. Псевдоко-
робка зсунулась з ліжка, щоб піти їй услід, але медсестра відчинила
двері й вийшла. Псевдокоробка хотіла була наздогнати її, та роздумала
й раптом стала схожа на нещасну комаху зі скарлюченими лапками. На
ній не було чобіт, лише брезентова запона, схожа на мою. Двері зачи-
нилися, й псевдокоробка стала, а далі почовгала назад до ліжка. Я по-
бачив її анфас. Віконце таке саме, як і мое, така сама й вінілова
завіска.

Майстерно скопіював, нічого не скажеш. Як для новачка, то навіть
дуже точно. Та що він надумав? Тепер хоч як би я намагався повер-
нути їм п'ятдесят тисяч, він на це не пристане. З тієї хвилини, як я взяв
гроши з їхніх рук, право на справжню коробку перейшло до нього, я ж
лишився ні з чим. Мов іграшковий робот, по кімнаті тепер блукала моя
тінь. Не дуже приємно бачити, як твій власний образ без твоєї волі ти-
няється із кутка в куток. Але він виявився несусвітінним дурнем. Чому
піде, то він з коробки не вибереться... Ну й нехай. Зрештою я можу йо-
ні здається. А той торг, що вона придумала... Якщо замислитися над цим
вака, а самій стати вільною. Що, коли при цій нагоді я теж звільнюся?

Я вирішив поки що звідси забратись. Необдуманих кроків я зроду
на буде коли завгодно. А якщо це тільки тимчасова слабість? Перед
тим, як піти, я вирішив хоч краєчком ока зазирнути в її кімнату. Коли

я, пробравшись крізь зарості корейської хризантеми, перетнув гравієву доріжку й нарешті дістався до її вікна, мені знову почало маритись жіноче тіло. До шибок було високо, тож, крім світляної щілини в шторах, я нічого не зміг побачити. І це мене відразу заспокоїло. Я вмостиився під луткою й принишк, охоплений невиразним смутком. З ринви скапували важкі краплі роси, розбиваючись об коробку. А в кімнаті наче нікого й не було.

Звісно, вибратися з коробки — справа нескладна. То навіщо ж тоді поспішати? Коли вже вилізати на білий світ, то треба, щоб від цього була користь і для інших.

ПРИКРІ СТОСУНКИ ДВОХ «Я»: ТОГО, ХТО ПИШЕ, Й ТОГО, ПРО КОГО ПИШУТЬ

Гола жінка навколішках... Трикутник, поставлений на вершину. Цей образ, здавалось, укарбувався мені в дно очного яблука й не залишив мене ні на мить. До горла підступала нудота, тіло корчилось, наче від електричного струму. Бракувало повітря. Мабуть, тому, що я не спав. Наблизився ранок. Безлюдною пустелею повз рак-самітник. На бамбуковій жердині лопотів трикутний зелений прапорець. Навіть якби дорога назад круто спускалася вниз, то нею однаково не покотишся. Та я на це й не розраховував.

На тому боці затоки виднівся порт Т., а тут була піщана пустеля. Коли і як я знову потрапив на цей громадський пляж?.. Тиждень тому я саме в цьому місці збирався йти до лікарні з раною. Щоб непомітно вилізти в білий світ, людині-коробці треба привести себе до ладу: помитися, поголитись і випрати білизну. На залізничній станції чи на пристані є вода, але там повно народу. А в пляжній роздягальні є душ — там можна помитися зовсім непомітно, коли не буває людей.

Сьогодні я теж помився, виправ білизну й поголивсь. А щоб не застудитися, поки висохне моє ганчір'я, заліз у коробку. Іншого виходу не було. Та я мав намір незабаром звідти вибратися. Щоб почухатись, коли вкусив комар, особливої рішучості не треба. В уяві моїй уже чітко вимальовувався вихід з тунелю. Якщо моя коробка — тунель портативний, то силует голої жінки — сліпуче сяйво в протилежному кінці. Вона тільки й жде, щоб на неї задивлялись. Ясна річ, протягом останніх трьох років я теж очікував цієї нагоди.

Несподівана зустріч із псевдокоробкою тільки прискорила плин подій. Той тип не відривав очей від медсестри, що мовчки стояла в беззахисній позі. Такої огиди до коробки я досі ще не відчував. Лікар підроблявся під мене, й що не кажи, а це неприємно, коли тобі присниться, ніби твоя душа витає під стелею й споглядає твій власний труп. Невже мені знову стало жаль коробки? Ні, я не жалував за нею. Просто я втомився. Я ладен навіть оці нотатки пошматувати зараз і викинути в канал.

...Здається, це було невдовзі після того дня, коли я поселився в коробці. В тісному закутку між убіральнями та стоянкою автомашин я побачив трохи пошкоджену коробку. Вона була мов порожній дім, що втратив господаря,— зблакла й поруділа від вітру та дощу. Я відразу ж здогадався, що це й справді чийсь покинутий дім. Розірване віконце з брудною завіскою... Бокові спостережні вічка набрякли й скидалися на прищі. Я віддер передню стінку. Мені здалося, ніби я зриваю пластир.

Я заліз у діру, машинально захищаючи це покинуте житло від цікавості перехожих.

Усередині, наче відбитки рук, збереглися виразні сліди колишнього мешканця коробки (назвімо його умовно В.). Наприклад, приліпла до стінки ізоляційною стрічкою паличка для їди, що затуляла щілину в коробці. Поблякла вирізка з фотографією ню, схожа на пляму пташиного посліду. Червона мотузка, якою прив'язують коробку до пояса, щоб не хилиталася. Пластмасова коробочка під віконцем. Численні написи на стінках. Чисті місця — все прямокутники, великі й малі, напевне, колись тут висів радіоприймач, торбинка, кишеньковий ліхтарик тощо.

Мені стало млосно, наче я глянув на труп колишнього мешканця. Мені й на думку не спадало, що й мою коробку жде така сама смерть. Я думав: настане час, і вона зникне, випарується, мов крапля води. А смерть його коробки була справжня. Що ж усе-таки сталося з тим В.? Звичайно, смерть коробки ще не означала смерті її власника. Можливо, В. просто вибрався з тунелю на білий світ? А коробка обернулася на лялечку, з якої вилупився метелик (або цикада чи звичайна мушка, якщо метелик звучить надто романтично). Принаймні мені хотілося так уважати. Інша думка була нестерпна. Але й для цього бракувало підстав, і я заходився шукати їх на стінках. На жаль, В. мав звичку вживати флаамастер з розчинним чорнилом, а тому розібрati його письмо було важко. Пластмасова коробочка мала кришку. Коли і є якісь речові докази, то вони в цій коробочці. Я взявся до неї й насилив відкрив. Усередині було дві кулькові ручки, лезо кишенькового ножа, кремінь для запальнички, годинник з вибитим склом, ще й без малої стрілки, а крім того, невеликий пошарпаний блокнотик. Я відразу все переписав на стінку своєї коробки, вільного місця було досхочу. Перша сторінка починалася такими словами:

«Його неспокоєві не було меж. Якщо він довго не був у дома, то з жахом думав про те, чи не зникла його оселя. Дійшло до того, що він не міг спокійно з'являтися між людьми. Навіть виходити з дому відпала охота. Він замкнувсь у кімнаті, й з того дня вулиця для нього перестала існувати. Зрештою його не стало взагалі: чи то з голоду вмер, чи повісився. Однак ніхто не міг засвідчити, що його труп знай...»

Я спробував перегорнути аркуш, але вогкий блокнот, наче бісквіт, розкришився в моїх руках. Пропав останній речовий доказ, який міг пролити світло на цю загадкову смерть.

Тепер надходив час і для моєї коробки. Дощ перестав, але над землею ще висіли хмари. Й хоч я в затишку не мерз, білизна сохла дуся так, мовби сам себе обіймав. Але я знов, що це не надовго, й передранкова тиша почала мене непокоїти.

Обважніле небо на обрії зливалося з майже чорним морем. Вода спускається ліфт. Цю бездонну чорноту я бачив навіть тоді, коли за жий на церковну баню чи на дирижабль. Від перевтоми кололо в скронях. Хилило на сон. Перед тим, як вилізти з коробки, хотілось по-

дрімати бодай годину-дві, і я ще міцніше стуляв повіки. Хвилі вкрили морську гладінь, поспішаючи до лінії горизонту, меншаючи й танучи в далині. На гребенях мерехтіли дивні спалахи, я нахилився до самих хвиль, щоб роздивитись на це таємничє світло,— й раптом очні яблука повипадали з моїх орбіт. Цокаючись одне об одне, вони покотилися між хвиль. Мене занудило, і я розплющив очі. Небо й море злились в одну застиглу чорну масу, й на всьому вогкому піщаному березі не було більше ні душі. Мені стало неймовірно жаль себе, але заснути я так і не зміг.

Лишалось одне — чекати ранку. Я вирішив о восьмій піти ще раз до лікарні. Прийом хворих починається о десятій, і до того часу я сподівався поговорити з ними обома. Якщо я прийду надто рано, то тільки зіпсую їм настрій. О восьмій навряд чи хто вже спатиме. Спробую вмовити їх, щоб вони сьогодні не приймали хворих — цей день вони повинні віддати мені. Цілих дві години матиму для переговорів...

(В голові в мене склалося раптом перше речення, яке мало вбити медсестру наповал: «Я б не хотів, щоб ти насміхалася або сердилася. Бо для мене головне — що насміхаєшся чи сердишся ти, а не хтось інший».)

Але не треба квапитися. Якщо я знайду з ними спільну мову, то справу вдасться якось залагодити. Якщо ні, то ні. До восьмої години я мусив упоратися з коробкою. Загалом це нескладно — досить розірвати її, та й по всьому. Що ж до особистих речей, то в своєму мандрівному житті я обходжуся найнеобхіднішим. Скажімо, пластмасова дощечка, на якій зараз пишу. Шматок пластмаси молочного кольору, сорок сантиметрів на сорок п'ять. Предмет широкого вжитку, без якого я не можу обійтись. Для мене це передусім стіл. Як не крутись, а для їди та ворожіння на картах він необхідний. Коли я щось варю, то ця пластмаса заміняє мені кухонну дошку. В зимову вітряну ніч я затуляв нею своє віконце, в задушливий літній вечір нею добре обмахуватись. Як доводиться сідати на вогку землю, вона заміняє ослінчик і навіть верстачок — коли я кручу цигарку з недокурків.

Щоб досягти такого прогресу, потрібен був досвід і час. Оселившись у коробці, я ще довго не міг позбутися загальноприйнятих понять і підбирав, що попало. Бляшанка з кольоровим зображенням трьох толіх людських постатей, що відбирають одне в одного золоте яблуко (може, коли придастися?), дивовижний камінь (мабуть, кам'яне заряддя дикуна), кулька для гри в патінко¹, кишенський англо-японський словничок, високий підбор золотавого кольору, сто двадцять п'ять болтів, шестиамперна розетка, латунна ручка для дверей (прив'язавши до неї шнурок, можна обернути її в грізну зброю), п'ять ключів разом з кільцем, паяльник, чавунна гайка діаметром сорок п'ять міліметрів і ще безліч усілякого добра — всього не перелічиш. Незабаром я від цього так обважнів, що ледве рухався. Далі так жити я не міг. Людині-коробці потрібен не складаний ножик, що має в колодочці сім різних інструментів та лез, а одне-однісінське лезо безпечної бритви — тільки треба вміти ним користуватися. А з річчю, якою не користуєшся принаймні тричі на день, слід негайно розпрощатись.

¹ Поширені в Японії азартна гра.

Звісно, не на кожну річ підніметься рука. Надбати добро важко, а ще важче викинути його. Людина ж думає й про завтра. Якщо ти звик до мініатюрного транзистора, в якого задовільний тембр і частотний модулятор, то ти не викинеш його на смітник тільки тому, що він скількись там важить. А я й це зробив.

Я неодмінно розповім їй цю історію з транзистором. Навіть отій псевдокоробці розповім, як буде потреба. Але я повинен знати наперед, з ким доведеться мати справу.

— Питаєте, чого це я так рано завітав? — Я говорити тільки до неї. А на лікаря з фальшивою коробкою в кутку кімнати й уваги не звертатиму. — Вийшов погуляти. Ранковий моціон. Дорога від соєвого заводу неприваблива й дуже нудна, але мені вона подобається. Там на узбіччі стоїть дріблолисте обчухране деревце. Тільки-но з-за крони показався гостроверхий дах лікарні, я захвилювався. Високо над облупленим цоколем — невеличке пофарбоване вікно: неначе виказує чиюсь таємницю... Ви не вірите? Як вам це краще пояснити?.. Якихось інших причин іти до вас у мене не було. Просто захотілося, і я прийшов... Невже я вам здаюсь таким настирливим? Нічого не вдію — цей вираз у мене зроду. Зизоокому в цьому відношенні не щастить: дуже невигідне обличчя. Ось ваші п'ятдесят тисяч ієн... — Я рішуче, але так, щоб не образити їх, кинув гроші на операційний стіл. — Я й досі не вирішив, прийняти їх чи ні. Але коробки більше немає, будьте спокійні: я її порвав і викинув у канал. Виходить, ми з вами квити... Е ні, дещо за мною ще лишилося... — Я раптом заглянув у віконце псевдокоробки й запитав: — Як вам там живеться? — І знову повернувся до медсестри, не чекаючи від нього відповіді: — Може, розповісти вам історію про транзистор? Тоді ви мене краще зрозумієте. Отже, слухайте. Треба вам сказати, що раніше я жив мовби в якомусь чаду. Не знаю, чи ви це збагнете, але я не міг заспокоїтися, поки не почую останніх вістей. Які зміни сталися на фронті... Хто з кінозірок одружився й хто розлучивсь... Чи долетіла ракета до Марса... Що заарештовано маніакального палія — начальника пожежної команди... Що з бананів у трюмі корабля виповзла отруйна змія... Що вчинив самогубство чиновник міністерства торгівлі й промисловості... Що згалтовано трирічну дівчинку, що успішно закінчилась або провалилася міжнародна конференція... Що на будівництві універмагу виявлено замуроване в бетон дитя... Далебі, світ наче той чайник, що без угаву кипить. Не зогледишся, як Земля змінить форму. Врешті дійшло до того, що я передплатив сім різних газет, у кімнаті поставив два телевізори, три радіоприймачі, а як виходив з дому, то брав із собою транзистор, навіть спав у навушниках. Тоді передавали безліч новин, завжди надходили якісь екстрені повідомлення. І коли це триває день у день, то боки, в тебе виростає жираф'яча шия або ти ховаєшся у гіллі, наче мавпа. Ні, це не жарт. Я кажу цілком серйозно. Бо тільки за самим сердився на свою слабку волю, але відірватися од телевізора чи ралише стомишся, але розуму це не додасть. Очевидно, мене цікавив слово формальність, що зеється новиною. Ці свіжі новини геть отруїли мене.

Та ось одного дня я несподівано одужав. Хворобу мов рукою зняло, й спричинився для цього майже не вартий уваги випадок. Де ж це було?.. Чи не на краю широкого тротуару, затиснутого між банком і станцією метро? Вдень перехожих там небагато... Попереду йшов літній чоловік, з вигляду чиновник, ішов байдорогом і раптом обм'як, а за мить лежав на тротуарі. Схожий на студента юнак насмішкувато глянув на бідолаху: «Невже помирає?» — невдоволено блимнув у мій бік, а тоді неохоче поплентавсь до тютюнової крамнички, де був телефон, щоб викликати поліцію. А я тим часом приготував апарат (за фахом я фотограф, раз чи двічі на місяць мені вдавалося друкувати в газеті рекламу на якийсь новий товар) і вже наводив об'єктив на нещасного чоловіка. Потім раптом роздумав і пішов. Не тому, що посортомився заробляти на чужій смерті, а тому, що збагнув: смерть — це не новина.

Звісно, смерть — неабияка зміна. Спочатку блідне шкіра й тоншає ніс, потім застигає підборіддя. Напіврозтулений рот скидається на тріснутий мандарин, з якого випинається червона штучна щелепа. Мертвий змінюється не лише сам — змінюється й одяг на ньому. Раніш він здавався дорогим, та за хвилину перетворюється на дешеву підробку. Для живих це теж не новина, а для мертвого — й поготів. Зрештою, смерть від руки маніакального вбивці, який убив десятьох людей і якого розшукує поліція, мабуть, не набагато краща за цю. Змінилась людина, змінився й весь світ,— більшої зміни годі й придумати. З цією зміною не зрівняється жодна інша.

Тільки-но я це усвідомив, як різко змінилось і мое ставлення до новин. Як би це вам краще розтлумачити?.. Ні, я вам не скажу: «Перестаньте ганятися за новинами»... Думаю, ви мене розумієте... Як ви гадаєте, навіщо людям стільки новин?.. Щоб знати все наперед і приготуватися до найгіршого?.. Так само думав колись і я. Неправда! Люди жадібні до новин, бо новини заспокоюють. Коли слухаєш новину, навіть найжахливішу, то ти живеш. Справді найбільшою новиною буде остання: та, що сповістить про загибель світу. Кожен мріє почути її. Бо тоді не доведеться покидати цей світ самому. Здається, я отруївсь новинами тому, що намагався не пропустити цього останнього повідомлення по радіо. Однак, коли не вщухає злива новин, до кінця світу ще далеко. І це теж своєрідна новина: мовляв, іще тримаємося. Навіть певніша від усіх тих заяложених гарантій. Учора вночі «B-52» скинули на Північний В'єтнам найбільшу цього року кількість бомб, а ви тримаєтесь. На прокладанні газових труб обгоріло вісім чоловік, а ви спокійно собі дихаєте. Ви й далі живете, хоча ціни досягли рекордного рівня. Вам і за вухом не свербить, дарма що промислові стоки повністю знишили рибу й молюсків у затоці...

— То на чому я спинився?

— Що ви більше не слухаєте новин...— Вона заклала ногу на ногу, мовби знала, що мене в ній найбільше цікавить, і потяглася до цигарок. А з фальшивової коробки в кутку почувся невиразний голос:

— Навіщо б я себе отак рекламиував?

— Бо той, хто не слухає новин, не може бути негідником,— відповів я, не перестаючи всміхатися до дівчини.— Коли вже я не вірю в жодну новину, то я не вірю також у якусь зміну, отже, нічого не домагатимусь од вас силоміць.

— Тут сталося непорозуміння.— Голос у коробці несподівано зміцнів.

— Яке непорозуміння?

— Та через ті п'ятдесят тисяч ієн, які я дав за коробку. Я наїво вважав, що людина-коробка — твій добрій приятель. А виходить, що ні. Як же тепер буде з грішми: береш чи ні?

— Ти дарма на мене ображаєшся...— відповів я знітивши.— Хіба ти досі не знат, що людина-коробка — це я?

— Уяви собі, що не знат.

— Годі прикидатися. Я тобі зараз доведу....— Я поволі вдихнув і видихнув повітря.— Ти впізнав мене ще тоді, коли я прийшов лікувати рану. Сяк-так підстрижене волосся... Недбало поголені щоки... Все обличчя в лишаях — навіть на ший та потилиці...

— Хіба серед фотографів мало диваків? — Його впевнений голос іще дужче підкреслював зневагу до мене. Я зрозумів, що вони змовилися.

— Ти ж сам виймав кулю з моого плеча: кулю пневматичної рушниці. Чи ти не помітив і цього?

— Нічого дивного. Пневматичні рушниці є в багатьох. Тхори нишпорята по курниках.

— Коли мені ввігнали кулю в плече, біля мене опинився добросердий очевидець. Він і порадив звернутися до тебе. Ще й пожертвував грошей на лікування. Три банкноти по тисячі ієн, що пахли крезолом... — І я заглянув у вічі медсестрі. Невже вона мене зрадить? Коли я лежав у них, вона обіцяла навіть позувати... Як вірити її словам, то для неї це найприємніше заняття. Як же це так: тоді спокушала, а тепер удає, ніби нічого й не сталося. Хоча дратувати лікаря було зараз не варт — це могло їй лише нашкодити. Я сказав: — Якась дівчина на новенькому велосипеді... На жаль, я побачив тільки її спину й надзвичайно гарні ноги. Коли такі ноги побачиш хоч раз... За кілька років життя у коробці я стільки набачився їх. Тож око в мене досвідчене.

Від тамованої усмішки щоки її аж роздулися. Голосно засміявся тільки лікар:

— Справжній курйоз. Одна справа — побачити коробку на комусь, і зовсім інша — коли ця коробка на твоїй власній голові.

— Я ще остаточно не вирішив, відмовитись мені од права на коробку чи ні. Зваж і на це.

— Дуже велика різниця, — спокійно, карбуючи слова, повторив лікар. — Вчора я вперше провів у ній цілу ніч. Є резон стати людиною-коробкою...

— Я тебе до цього не заохочую.

— Ще б пак!

В його безтурботному голосі вчувався смішок. Не доброзичливий і не глупливий, а все-таки неприємний смішок. Якийсь невизначений. А коли я сюди прийшов, цей голос видався мені дружнім і лагідним. Коли б лікар запитав, чого я навчився за три роки життя в коробці, я б охоче йому розповів: і як роздобути їжу, і де знайти консерви або рис, іще придатні до вживання, і де слід остерігатися лютих псів, яких у місті набереться доброго півдесятка. Однак зі мною він чомусь ніяковів. Мабуть, зрозумів, що він — мій наслідувач. А коли так, то я мав би викликати його на поєдинок. Тим часом я повернув стріли в її бік:

— Коли б це залежало від тебе — як би ти повелась: не пустила б його чи дала б повну волю?

Спершись на операційний стіл, вона звела на мене очі. В них був сум, хоч уста, здавалось, усміхалися.

— Я думаю так: хворим не стане легше від того, якщо ми повісили табличку біля брами: «Сьогодні прийому не буде».

Це була хитра відповідь, яку кожен міг тлумачити по-своєму. Я вирішив не поспішати — хай скаже своє слово лікар.

Незабаром він і справді заторохтів коробкою, перехилив її на лівий бік, шторка віконця розсунулась і відкрила лікарєве око. Невиразне й здатне лише на одне: дивитися. Та я раптом побачив, що це чванливе око мене гіпнотизує. Невже воно навчилося цього так швидко?.. Я занепав духом. Адже він мав мене за взірець, і тепер я дивився на самого себе.

— Годі про це. — Його писклявий голос нічого доброго мені не віщував. — Ти ж однаково не повіриш.

— У що?

— Що я піду звідси замість тебе. Тобі кортить, але ти не віриш.

— Але ж ти й сам не схочеш піти.

— Піду, якщо ти мені в чомусь поступишся. — Псевдокоробка відкашлялась і дедалі влесливішим тоном повела: — Невелика поступка з твого боку. Я дозволю тобі робити в цьому домі все. Не втрутатимусь у ваші стосунки з нею. Навіть не мулятиму вам очей. Але з умовою, що ти дозволиш мені дивитись на вас. Тільки дивитися! З коробкою на голові, як ось зараз. Хоча б з найтемнішого кутка. Потім ти звикнеш і вважатимеш мене коробкою для сміття.

Мені раптом здалося, ніби свої власні думки я передоручив цьому двійникові. Я нишком глянув на медсестру: вона ворушила пальцями, наче гралася в аяторі¹ без ниток. Тоді повільно переклала ногу на ногу. Одне коліно випорснуло з-під накрохмаленої поли. Мені закортіло погладити його. Майнуло в голові, що під халатом вона зовсім гола. Було таке відчуття, ніби в шлунку раптом почала роздуватися гумова куля, яку я проковтнув, нічого не підозрюючи. Але чи стане мені відваги попросити медсестру, щоб вона роздяглась при псевдокоробці?

— Не лякайся таких дрібниць, — немов заохочуючи мене, озвався лікар із свого кутка. — На людину-коробку не варто зважати. Бо вона все одно, що вітер чи пілюка. Це вже я знаю по собі. Якось я випадково клацнув апаратом, а коли проявив плівку, то побачив на ній великим планом, що вулицею сміливо крокує людина з картонною коробкою на голові. Я не такий майстер, як ти, отож користуюся дитячим фотоапаратом. Що ж я тоді знімав?.. Уже й не пригадую. Здається, когось у труні. Я маю звичку фотографувати похорон колишніх своїх пацієнтів. Знімок робився зблизька, і я мав би добре все пам'ятати, однак не запам'ятав. Той чоловік був цілковитою протилежністю привида, якого бачиш і якого насправді не існує: його ж я не побачив, хоч він там був. Відтоді я зацікавився людиною-коробкою. Почав придивлятись і згодом уже зновував, що вулицями нашого міста їх вештається чимало. Та скільки потім не дививсь, але так жодного разу й не помітив, щоб хтось бодай зиркнув у їхній бік. Отже, виходило, що не лише я такий сліпий. Підходить отака людина до прилавка, висовує з-дірки руку й починає цупити всілякий товар, здебільшого дешевий: по-

¹ Дитяча гра з нитяними кільцями.

мідори, висущену соєву масу чи молоко. Просто кумедія — заклопотаний продавець, упадаючи перед покупцями, не тільки мовчить, а ще й прикидається незрячим. Чи, може, хоче замовчати неприємний факт? Ходити вулицями, запакувавши себе в картон, — хіба це не зневага до світу й до людей? А може, це взагалі якась нікчемна нежива річ, якою можна просто знехтувати? Отож і ти на мене не зважай...

Псевдокоробка урвала свою розповідь. Я зітхнув, бо заперечувати не було чим. Що людина-коробка нікчемна річ — це я знову краще за лікаря. Тільки він не дуже підходив для такої ролі: як лікар з практикою, він, напевне, нажив чимало добра, і саме воно може стати нам тепер на перешкоді. Зрештою, все залежало від медсестри. Якщо б вона згодилася, ми б змогли миритись і втрьох, я схаменувся: бодай іноді вдвох. Якщо ж його не вдається вважати коробкою для сміття, то хоча б мавпою в клітці. Я звернувся до медсестри:

— Ну, а ти згодна?

— Я? — Зиркнувши на мене, вона перевела погляд на псевдокоробку в кутку. Очі її сміялись, і мене почала брати злість. — Не знаю... Проблема досить складна... Коли я починаю над чимось думати, зі мною коїться казна-що: то ненароком сяду на склянку, то ножиці впадуть на ноги... Котра зараз година?

— Дев'ять тридцять шість, — відповіла замість мене псевдокоробка, і я зрозумів, що це справедливий докір за мою нерішучість.

Медсестра спіткала про мій вік:

— То скільки ж вам?..

— За метрикою, двадцять дев'ять, а насправді тридцять два чи три, — відповів я машинально, хоча мій вік навряд чи так дуже цікавив її, бо не встиг я докінчити, як вона відвернулась і почала прибирати операційний стіл. Отже, вона ще не вирішила — вішати табличку «Сьогодні прийому не буде» чи ні. Саме так я витлумачив її мовчання. Що ж, це був найпристойніший спосіб пустити все своїм звичаєм. І вона порадилась без найменшого зосередження. Інструменти й скляний посуд пересувала кінчиками пальців, мов це були іграшкові автомобілі. Може, це суто жіноча манера казати «так»? Бо інакше вона просто запротестувала б. А своїм питанням про час, очевидно, спонукала мене до рішучості. Тепер мені досить вимовити кілька слів: «Я хочу, щоб ти роздяглася», — і вона зробить усе. Щоб розстебнути перламутрові гудзики халата, вистачить щонайбільше кількох секунд — і вона вже гола. За якихось метрів два чи три. Таку відстань легко долають запахи... Мені нарешті випало зіграти свою роль, але чи зіграю я її так, як сподівався?

(Раптом навернувсь неприємний спогад. Було це на виставі драматичного гуртка. Мені, нічим не знаменитому в нашій початковій школі, випала маленька роль. Роль коня на ім'я Томма. Певно, більше ніхто не хотів грati цю роль. Від радості я не міг устояти на місці. Та коли вийшов на сцену про казати своїх кілька слів, мені чомусь відібрало мову. Я в розpacії вже хотів тікати, як мій однокласник, що мав мене «запрягти», з досади стусонув мене ногою. Я не втримався й спересердя дав йому такого відкоша, що він ударивсь головою об поміст і знепритомнів. Уже й не скажу, чим скінчилася ця вистава. Пам'ятаю тільки одне: після тієї історії я став короткозорий. Мабуть, тому, що, схилившись у темряві

над дрібними ієрогліфами, багато читав. Не хотів нікого бачити, не хотів показуватися на люди й ладен був утекти світ за очі.)

Я давно знаю, що я негарний, і завжди уникав роздягатись при сторонніх. Але я знаю й те, що дев'яносто дев'ять процентів людей не менш огидні за мене. Гадаю, людство винайшло одяг не тому, що воно втратило волосся, а навпаки, волосся вилізло тому, що люди намагались приховати свою потворність одяжею. (Я навіть цілком свідо-мо вірю в те, що суперечить фактам.) А проте люди терплять на собі чужі погляди тільки тому, що, знаючи про недосконалість ока, сподіваються на оптичний обман. Вони намагаються не відрізнятися одно від одного ні одягом, ні зачіскою. Якщо ти не вирячишся на мене, то й я поводитимусь скромніше. Похнюється й живи. Чи не тому в цивілізо-ваному суспільстві скасовано найжорстокішу колись кару — прив'язу-вання до ганебного стовпа? Чужий погляд несе в собі зневагу, тож ні-кому не хочеться, щоб на нього вирячувалися. Стало мірою здорового глузду вимагати платню за те, що ти змушений виставляти себе на по-каз перед сторонніми очима. Глядач платить у театрі й кіно, артисти ж одержують гроші. Кожен воліє дивитись, аніж самому бути об'єктом споглядання. Радіоприймачі й телевізори мають безперервний збут, і це, без сумніву, свідчить про те, що дев'яносто дев'ять відсотків лю-дей усвідомлюють свої вади. Спочатку я став короткозорим, згодом почав учащати на стриптиз, тоді вирішив учитися на фотографа... При-родно, звідси до коробки був лише один крок.

— Який же ти нерішучий, — твердим голосом проказала людина з псевдокоробкою на голові. — Маючи таку гарну нагоду... Бувши тобою, я б радо на все пристав...

— Про людину-коробку я знаю набагато більше за тебе — сам чи-мало пережив. Нею всі нехтували, бо не знають, яка її суть. Зате тебе наскрізь видно. Можна здогадатися по очах, що ти за людина. Вони мені не до вподоби. Я не люблю, коли на мене відивляються.

— За що ж тоді я викинув п'ятдесят тисяч ієн?

— Я звик підглядати, а от бути об'єктом підглядання ще ні.

Псевдокоробка захиталася. Нахилившись трохи вперед, з несподі-ваною легкістю підвелася, черкнула об стіну. Почувся жалюгідний, властивий лише новому картону, звук. Імітація лишилась імітацією! Хи-ба ж так шурхочутъ справжні потерті коробки!

— Досить балачок! — твердо стоячи на ногах, недоречно веселим голосом вигукнув лікар. У нього були м'язисті волохаті литки. «Невже він без штанів?» — майнуло мені в голові. — Зі мною теж таке буває: наче й апетиту нема, а почнеш їсти — з'являється апетит, — провадив лікар і раптом назвав дівчину на ім'я: — Може б, ти роздяглася?

Я розгубився скорше через це несподіване звернення, ніж тому, що він звелів їй роздягтись. Я ще й тепер вагаюся, вписати сюди її ім'я чи ні. Я раптом усвідомив, що для мене вона — незамінна істота. Пер-ша з-поміж усіх жінок, з якими я зустрічався. Навіть порівнюючи не маю з ким, тож досить буде назвати її займенником жіночого роду.

— Зараз?

У її голосі не прозвучало й тіні непокори. В мене було таке вра-ження, наче в змащену кремом долоню я взяв яйце. Вона й справді

могла роздягтися, і я пригнічено мовчав. Губи мої затужавіли, язик наче всох. До мене, наче з великої далечі, долинала їхня ділова розмова:

- Зараз, ато ж. Ти згодна?
- Згодна, але...
- В тебе нема сірників?

Скоряючись його волі, вона прослизнула повз мене в його куток, нечутно й легко, мов надточний механізм. Тоді вийняла з халата сірники й подала йому. Я раптом відчув її запах, схожий на тихий легіт, що долинає з арахісового поля на приморський пісок. Серце мое тъохнуло. Невже це ревнощі до цього дивака? Повернувшись на своє місце, вона почала розстібати халат. Взявшись за другий гудзик, зиркнула на мене. Погляд був такий побіжний, що я навіть не моргнув і не відчув його на собі. В її очах, мов у лампі, зблиснув промінець, обличчя засвітилося, чоло розгладилося, й прикушена нижня губа волового випорснула з-під зубів. Відкритішого обличчя за це я не знав. Невже це двері, в які я можу ввійти? Вона розстебнула третій і четвертий гудзики. Якби тільки я зацікавив її по-справжньому... Якби показалась мені такою, як учора ввечері йому... Якби не було цієї коробки!.. Той, кому не треба приховувати своїх вад, сторонніх не лякається. Коли в людини-коробки головне заняття — підглядати, то ця жінка — уроджений об'єкт. (Одне непокоїть мене: чому лікар вирішив замкнутися в коробці при ній?) Нарешті, останній гудзик... Я трохи не зомлів.

На щастя, з-під халата не показалося голе тіло, і я полегшено зітхнув. Шовкова оранжева блузка. Рядочок дрібних, теж оранжевих, гудzikів. Коротка жовтаво-землистя спідничка, застебнута збоку на три чорні гудзики. В коробці черкнув сірник. Досі я вважав, що тіло в неї бліде, а воно виявилося смаглявим. Тільки рука, що зупинилася на гудзiku спіднички забіліла на темному тлі. Якому ж кольору вірити? Пальці завагались і швидко піднялися до грудей. Авжеж, краще почати з блузки. Й мені на те, щоб зважитись, залишиться більше часу. Запахло тютюновим димом. Вона ще може бути така, як тиждень тому, — нелукаве дитя, здатне очистити твою душу, звільнити її від намулу чорних думок. Або як учора ввечері... Тоді вона рухалася, мов сліпа, поблажлива до чужої потворності, здатна втамувати твою жагу, розвіяти думки про неповноцінність, як наркотик чи алкоголь. Та я не міг повірити, що колись ці два образи зіллються в один, хоча й не був з нею настільки знайомий, щоб судити про неї так суверо. Що бачить ліве око, того правому не видно. Але ж вони можуть не без цікавості й разом оглядати щось одне, хоча самі цього не усвідомлюють. Ось і третій гудзик розстебнувся. Під блузкою мало бути голе тіло. Пахло тютюновим димом, але повітря лишалося прозоре. Куди ж він діває той дим? Та зненацька з віконця заклубочилась така хмара, аж в очах запекло.

— Ти теж готовся, — з погордою сказав курець. — Вона в мене слухняна.

Медсестра хихикнула в кулак. Гудzikів лишалося шість чи сім.

— Як хочеш, то фотографуй.

Ці слова захопили мене зненацька. Це правда, я з нею домовлявся, минулого тижня вона обіцяла мені позувати. Тільки навіщо ж роздягатися мені, я ж не себе зніматиму. Потім я можу роздягтись, а тепер не обов'язково. Я даремно злякався і, щоб приховати своє збентеження, сягнув рукою в мішок, в якому була фотокамера.

але тут-таки опанував себе. Якщо я зараз почну фотографувати, то мимоволі погоджуся на співіснування втрьох. А чи варто розкривати парасольку, коли ти вже мокрий як хлющ?

— Не той фон... — відповів я.

Розстебнувши ще один гудзик, медсестра напіввідвернулася до стіни. Блузка на грудях розхилилась, і я побачив бюстгальтер. Попеляльний, у радіальних швах, мов м'яч для регбі... А фон і справді надто важкий. Скляна шафа з дезинфікованим інструментом та посудом. Вузенький тапчан. Емальований умивальник на тонкій опорі. Якийсь химерний верстат, що нагадував чи то стоматологічне крісло, чи то пристрій для ще страшніших тортур. В усьому цьому вчувалося щось еротичне, мов на картинах пекельних мук. Якби в мене було вдосталь фотоплівки, а сонце світило в вікно, я, мабуть, не втримався б від спокуси, клацнув би апаратом кілька разів.

— Можна й по-іншому розташуватись. Я, приміром, перейду туди, — лагідно сказав лікар.

— Тоді сонце світитиме просто в очі... — заперечила йому дівчина.

Я в думці благав її: «Мовчи... мовчи... Тепер слова не на твою користь, не кажи більше ні слова».

Її пальці торкнулись дев'ятого гудзика. Лишилося ще три.

— По тобі бачу, що замість фотографувати, ти б охочіше перейшов до конкретних дій. — Псевдокоробка веселими балачками заходилась конопатити тріщину, яка розділяла нас. — Я схвалю твій вибір: у тебе непоганий смак. Але не варто вдавати, що ти байдужий до її принад. А фотографію ще зробиш — буде час і на це. Мене можеш не соромитися: я відмовився від неї ще торік. Наше кохання й так надто затяглося. Коли вона зробила аборт, її довелося заробляти собі на хліб. Вона здавалася безневинним дитям... Аж дивно, як це я зумів! Я її ні про що не розпитував: ні про колишнього коханця, ні про сім'ю. Й цим, мабуть, і привернув до себе.

Вона зиркнула в його куток:

— Якби спитали, то, гадаю, розповіла б вам усе.

— Я діяв підсвідомо.

— Я була вам за це вдячна.

— Попередня медсестра ремствувала на тебе. Обзвивала задріпанкою, повією та всілякими іншими лайливими словами.

— А ви ж що?

— Намагався розвіяти її недовіру. Й домігся цього. Але ти людина імпульсивної вдачі. Коли я тобі в чомусь дорікав, ти каялася. І тоді між нами був повний мир.

— Я завдавала вам чимало клопоту... — Її пальці застигли на останньому гудзiku.

— Байдуже, я вже все забув. Моя інтуїція мене таки не зрадила: я правильно вчинив, що не розпитував тебе про твоє минуле. Інакше тебе б уже й близько не було.

На її заокруглених устах заграла усмішка. Вона зняла блузку й поклала край тапчана. Тіло її не було худе, під шкірою вгадувався тонкий прошарок жиру. Я насили згадав, на що схожа її шкіра: на ніжну ягнячу замшу для протирання лінз.

— Ми жили з вами в злагоді, хіба ні?

— Ще б пак! — у гугнявому голосі лікаря бринів сміх. — Я самовпевнено вірив, що зможу втримати тебе... Мов той дурень, двічі на день, уранці й увечері, голивсь... — Тепер він звертався до мене — я це

відчув.— Ми надто легковажно сперечались про її тіло, наче про фіги в садку: достигли вони чи не достигли... Тоді звільнилась попередня медсестра. Це було так раптово, ніхто цього навіть не сподівався...

(Дописка червоним чорнилом на берегах нотаток:
«Я не знат, що колишня медсестра була його дружиною... Та
це вже не має значення. З нею він теж утомився...»)

Жовтаво-землисті спіднички трубкою сповзла до ніг дівчини. Лівою ногою вона переступила її, правою легко відкинула геть. Спідничка не-охоче лягла біля тапчана — тільки гудзики хруснули об паркет, наче хтось розтоптив черепашку. В тіло дівчини вп'ялися неймовірно коротенькі сині труси. Вона притулила руки до стегон, мовби збиралася стрибнути в басейн. Поза ця була трохи кумедна, але кожний рух дівчини оживляв простір, вирізьблював з нього інший світ. Мене охопив дивний сум, стало неймовірно жаль себе, що я все це побачив лише сьогодні...

— Стривай,— утрутилася псевдокоробка, коли пальці дівчини вже торкнулися до резинки трусиців.

Вона завмерла, дивлячись понад мене в далину, а той звернувся до мене:

— Ти поглянь на неї як слід. Вона ж для тебе роздягається. Ти тістечка з рисового борошна єв? А тобі не здається, що плечі її пливуть, мов оте тісто, й щойно застигли в цю мить? Подобається мені й лінія від талії до округлих стегон. А тобі?

— А я б тільки дивився на ноги...— Тільки-но я вимовив ці слова, як щелепа моя раптом затерпла й зуби заскрготіли. Очні яблука так налились, що я не міг звести на неї погляд аби побачити, яке враження справили мої слова. Дим з коробки більше не виходив, але кашель лікаря чомусь не душив.— Однак я не знаю: гарні вони чи ні... Переді мною наче книжка іноземною мовою, якої я ніколи не вивчав... Мені й самому дивно, чому я не можу відвести очей від її ніг.

— Мабуть, тому, що вони найближче до лона.

— Навряд. Тоді таке враження викликали б у мене будь-чий ноги. Мабуть, не це. Просто вони засіб до втечі. А все, що втікає кудись, хочеться наздогнати. Мабуть, тому...

— Непереконливо. Адже вона стоїть і жде. Але відстань між вами ще завелика. Якщо ти не підступиш бодай на крок, то так і не зможеш на неї глянути. Я зараз тобі поясню, чому ти боїшся підступити.— Змінivши тон, псевдокоробка вийшла з кутка й опинилася на однаковій віддалі від кожного з нас.— Перш ніж спаруватись, і птахи, й риби, й звірі влаштовують церемонію залицяння. Як стверджують фахівці, це наче видозміна погрози чи нападу. І це правда, бо кожна жива істота оточує себе особистим кордоном, а тому кожен порушник викликає захисний інстинкт. Силоміць ніхто не парується. Треба прорвати цей невидимий кордон і відчинити собі двері. Для цього слід відвернути увагу партнера, приспати його захисний інстинкт. А кінцева мета завжди одна: прорвати особистий кордон. У людей він проходить на відстані двох з половиною метрів: це вже я знаю з власного досвіду. Партнера можна вмовляти, спокушати блискучим камінцем, але мети не буде досягнуто, поки ти не переступиш цієї межі. Очі з такої близької відстані перестають бачити. Лишається тільки дотик і нюх.

— До чого це ти хилиш?

— Ступни ще крок, і кордон лишиться позаду.

— А далі що?

— Який же ти нерішучий! Хіба тобі не дали перепустки через її кордон? Перепустка в тебе є, ти купив собі право зробити цей останній крок. Ціною власної коробки. Чи ти вже боїшся? А може, набиваєш собі ціну? Так чи так, а до коробки тобі вже не буде вороття, хоч ти, затуливши циферблат годинника, намагався зупинити час.

Рука дівчини застигла на резинці трусів, а розгублений погляд її осклянілих очей ніби шукав поверх моєї голови точку опори.

— Чому це ти заговорив про час?

З коробки озвалося сопіння:

— Ти ж сам казав, що людина, яка почуває відразу до новин, не може бути негідником. Ти суперечиш сам собі: досі не вірив у можливість зміни, а тепер боїшся здійснення власних мрій. Це зветься страусовою хворобою — ховати голову в пісок.

— Я не маю права ризикувати.

— Колись я читав про одного, що жив з мумією своєї коханки, бо, мовляв, мумії вірніші за живих жінок.

— Мене таке мало цікавить.

— Ну що ж. Я тебе зрозумів: ти не хочеш кидати коробку.

— А хіба я тобі не сказав, що вже розпрощався з нею?

— Тоді скажи, де ти зараз і що ти робиш?

— Розмовляю ось тут із тобою. Ти що, не бачиш?

— Тоді я спитаю так: а хто ж пише оци нотатки? Йде? Здається, це робить хтось у коробці при свіtlі електричної лампочки всередині пляжної роздягальні?

— Я такого начебто не казав. Інакше мусив би віднати, що тебе немає, що ти просто витвір моєї фантазії.

— Отож-бо.

— Годі сперечатися!

— Бо насправді існує тільки один з нас: той, хто пише оци нотатки... Погодься зі мною, що це звичайнісінький монолог. Напевне, цей «хтось» має намір писати без кінця, щоб, бува, не втратити коробку.

— Не мороч собі цим голови. Я просто чекаю, коли висохне білизна. Як тільки вона висохне, я одразу ж піду геть. Вітер проймає аж до кісток. Мабуть, я перекупавсь. У коробку заліз від холоду: тільки на часину. А цих нотаток мені зовсім не шкода. Хоч зараз можу кинути й більше до них не вертатись...

— Ти справді вирішив з нами зустрітись, поки висохне білизна?

— Мені ж готовуватись до цього не довго. Повикидав сякий-такий дріб'язок і можна йти. Щиро кажучи, вибратись із коробки не можна тільки без однієї речі... Не розумієш?.. Для цього потрібні штани. Якщо вони є, легко можна змішатися з юрбою... Навіть без чобіт, навіть голим до пояса... І навпаки — в ноценьких черевиках, у найкращому піджаку, але без штанів на вулицю й не виходи. Бо в цивілізованому суспільстві кожен у штанях. На щастя, я заздалегідь приготувався до цього: придбав новісінькі штани. Вперше я їх надяг минулого тижня, коли ходив лікувати плече. Вони в коробці не заважають, якщо їх повісити на гачок. А ще я маю при собі професійне знаряддя — фотоапарат... Решта моого добра нічого не варта. Щоб не морочити собі голови, я хоч зараз ладен його викинути. Без ніякого жалю... А може, не треба? Краще я його подарую тобі. Рушник і зубна щітка, лезо, сірники, паперова чашка, ва-

тяні затички для вух, термос, автомобільне дзеркальце, ізоляційна стрічка... Протидизентерійні засоби, очні краплі й бактерицидний ртутний препарат я не згадую — ти лікар і маєш цього добра досконо... Шість фотографій, вирізаних з другого тому «Шедеврів сучасної фотографії ню»... Трубка із збільшувальним склом, щоб роздивлятися ці фотографії. Ти здогадаєшся і сам, як нею користуватись. Далі: електричний ліхтарик, кулькова ручка, пластмасова дощечка, виток дроту й інші дрібниці... Все це непотріб, але я на власному досвіді переконався, що він полегшує життя в коробці. Подяки я від тебе не жду, але певен, що людина-коробка без цього не проживе. На перший час тобі не завадить і мініатюрний транзистор. Бо, поки звикнеш, не раз відчуваєш самотність...

— Коли висохне твоя білизна?

— Здається, дощ уже перестав, але повітря все одно вологе, тому так довго й сиджу тут. До ранку висохне, хай тільки почнеться бриз.

— Небо на сході ще темне?

— Обрій посвітлів. Мабуть, каракатиці вже випливли на поверхню. Саме їхній час. Незабаром світанок.

— Не скажу, що це приємно, але напівсуху білизну теж можна якось надягти. Досохне на тілі. Мені вже вривається терпець.

— А в мене, здається, нежить. Усе тіло аж пашить... Це від недосипання... Як занурю ноги в пісок, стає приємно... Та я все одно тримчу. Невже перестояв під душем? Тиждень тому, я теж сюди забігав — перед тим, як іти до лікарні, але тоді я мився не так довго: боліла рана... А сьогодні вирішив змити з себе весь бруд, що нашарувався за три роки... Цілий бруск новісінького мила змилив. До речі, як є діло рукам, то й думки легше зібрati. Чого я тільки не передумав за цілий тиждень! І чого не переробив... Навіть жіночу статуетку вирізьбив. Хотів зобразити медсестру, але вийшло щось схоже на п'явку... Отож, розімлівши під душем, я заходився себе шкrebti. Шкrib нігтями й терся ганчіркою — аж пекло, а потім змивав водою. За четвертим разом леп трохи зійшов, а голова вкрилася піною. Я думав, що стану прозорий, як скло. Але де там... Мило стерлося на льодяник, руки потерпли, а тіло пройняв дрож, наче з мене зняли шкіру. Мене мало не занудило. Надумав змити з себе трирічний бруд одним бруском мила!.. Невже зосталися самі кістки, а тіло обернулось у грудку землі?.. Я знесилено впав на пісок. Нічого в мене не вийде! Хоч би цілих три роки я мився в цій солоній воді, а бруду все одно не змію...

— Цікаво, кому набридне першому: оповідачеві чи слухачу?

— О, тепер я тебе зрозумів до кінця! У тебе надто зухвалий тон. Не думай, що ти виростеш у моїх очах, коли скажеш: «Ні, я людина жимоєї коробки. Чорнильні рисочки та гачки. Можливо, сидячи в оцій вигаданій мною коробці, ти цього не збагнеш, але саме в цих ієрогліфах криється різниця між справжнім і підробленим. Тісна кімнатка на одній побачити й скопіювати... Рясно списаний картон затужавів од трирічного поту й зітхань... Моя біографія... Схема вуличок і глухих кутів, де можливість для мене карти й цифри... Тут зібрано все, що може стати в пригоді.

— Скільки показує зараз твій годинник?

— П'яту... за вісім хвилин...

— Ти почав писати о третій вісімнадцять. Хитрий у тебе годинник. Виходить, що відтоді минула всього година тридцять хвилин.

— Я тільки нотую для пам'яті. Ти сказав, що мені жаль розлучатися з коробкою? Але як тільки я покину її, то й тебе разом з цими записами не стане.

— Виходить, ти теж неабиякий оптиміст.

— А хіба невіра краща?

— Ти вже нашкрябав п'ятдесят дев'ять сторінок. За якихось півтори години п'ятдесят дев'ять сторінок... Річ неможлива, з якого боку не глянути... Я тебе попереджував: перестань плескати язиком, краще спробуй пояснити, коли все це ти встиг. Скільки можна в середньому написати за годину сторінок? Скажімо, одну. Якщо це мазанина — то хай іще три.

— Іноді можна й більше.

— Ну гаразд: припустімо, що за годину можна написати п'ять сторінок. Якщо поділити п'ятдесят дев'ять на п'ять, одержимо неповних дванадцять. Дванадцять годин! Невже ти з третьої пополудні тільки тає робив, що писав?

— Це моя справа. А як я пишу, не твоє діло!

— Тут не все гаразд із часом. Або доки ти лежав непритомний, пройшло більше, ніж двадцять чотири години, або внаслідок космічної катастрофи Земля сповільнила свій рух.Хоча можна висунути й зовсім іншу гіпотезу. Скажімо, що автор цих нотаток не ти. Нічого страшного в цьому немає.

— Навіщо вигадувати зайве? Все це понаписував я. Темний пляж, запах моря. Довкілля електричної лампочки роздягальні в'ється зграй мошок, схожа на хмарку диму, та я туди не дивлюсь. Об коробку раз у раз щось стукає, але це не дощ: то вдарилася комаха, певно, якийсь жучок. Зараз я держу в роті цигарку. Черкаю сірником. Вогник освітлює мої ноги. Я підношу його до літки й відчуваю жар... Отже, все це — безсумнівна реальність! Якщо я покладу ручку, наступне слово в цих нотатках не з'явиться.

— А якщо це пише хтось інший і зовсім не тут?

— Хто ж це, цікаво?

— Ну хоча б я.

— Нісенітниця!

— Сиджу й пишу, уявляючи собі, ніби ти мене вигадав.

— Навіщо це тобі?

— Щоб вивести людину-коробку на чисту воду.

— А вийде навпаки. Бо якщо ти автор, то людина-коробка взагалі не існує: вона — витвір твоєї фантазії.

— Отож-бо! Це зайвий раз підтверджує її нереальність. І всі нарешті зрозуміють, що це звичайнісінка вигадка.

— Я передчував, що так воно й буде... Ти — втілення розпачу. І це я міг тобі довести ще тоді, до початку наших переговорів. Шкодую, що не застеріг тебе: в мене є речові докази. Якби ти знову про них, то, мабуть, повівся б розважніше. Ні, ні, я не збираюся ними користатись. Якби хотів, то вже скористався б... Згодом я тобі їх сам покажу. А тепер я цілком покладаюся на твою щирість. Згоден?

— Цілком. Тільки ніяк не збегну, на що це ти натякаєш?

— Пробач, від недосипання в мене паморочиться голова... Я хотів би почути твоє слово. Хто вибрав мене за мішень? Хто стріляв тоді з пневматичної рушниці?

Несподівано замість лікаря відповіла медсестра:

— Це міг зробити хто завгодно. Поблизу мешкає багато людей, які мають рушниці. По курниках нишпоряять тхори...

Ці слова вже колись казав лікар, тепер їх повторила вона. Час нібіто зрушив з місця. Я не мав права дорікати їй. Хоча не міг і вибачити, що вона тягне його сторону.

— А я маю незаперечні докази. Коли куля влучила мені в плече, я за професійною звичкою встиг клацнути затвором і ще того самого дня проявив плівку. Вийшло чітке фото. На ньому видно чоловіка, що тікає вгору дорогою, сховавши під пахву пневматичну рушницю. Странно пригнана до сутулості спини куртки, добротні штани, а черевики схожі на капці... — Змінивши тон, я обернувся до дівчини: — Певне, в нього такий фах, що вимагає часто роззуватись... Що ти на це скажеш? Не важко здогадатися, що такі черевики носять тільки лікарі. І якщо зважити, що дорога йде повз соєву фабрику...

Ситуація несподівано змінилась. Псевдокоробка, досі лагідна й не страшна, мов сміттєва скринька на ніжках, агресивно задеренчала. З розтуленого віконечка вистромився якийсь ціпок — навпроти моого лівого ока. Я відразу ж вгадав: та сама пневматична рушниця.

— Ну годі,— спробував я перевести все на жарт.— Ультрасучасна психастенія тобі не до лиця...

— Фото віддаси?

— Я не ношу його з собою. Бо це єдина річ, яка може стати козиром у моїх руках.

— Обшукай! — різким голосом звеліла медсестрі псевдокоробка.

Медсестра завагалась і благально глянула в мій бік. Тоді підняла руки й, поправляючи комірець, рушила до мене. Її випрасуваний халат (і коли вона встигла перевдягтися?) раптом розхилився. Застебнутий він був лише на один гудзик, під халатом сяяла голизна. Раптом вона здалася мені більше ніж голою, мовби цей халат був уже й не халат, а ритуальна туніка жертви. Гладенька пружна шкіра викликала хтиві почуття, й тільки гостре підборіддя та закруглений унизу живіт свідчили, що це ще дитина. Нас розділяло всього два кроки, й вона підступила ще ближче. Я мимовільно примружився й зненацька відчув у собі силу.

— Я зроблю все сам. Не завдавай собі клопоту.— Я повернувся до дверей і розв'язав свій речовий мішок, куплений колись давно на американській військовій базі. Мої руки намацали іграшкового крокодильчика. Тепер я був певен, що вони діють проти мене заодно. Всі ці хитрі балочки служили тільки одній меті: затягти мене в пастку.

Ця зелена цяцька завдовжки сорок п'ять сантиметрів мала червону пащу, ясно-бурі кігті й горбики на хребті, а зуби й очі були з білої пластмаси. Вигляд у крокодильчика був безневинний і жодних захисних імпульсів не викликав, хіба що в хворих на дитячу форму психастенії. Але мій крокодильчик був не просто цяцькою. Знаючи психіку більшості людей, я зробив з нього Чорного Джека¹. Це страшна зброя, якою навіть мафія та поліція користуються залюбки. Треба тільки витрусити з крокодильчика тирсу та інший потух, що я сьогодні вранці й зробив: мов передчуваючи щось недобре, я завбачливо наповнив крокодильчика піском. Тепер це була грізна зброя, досить замахнувшись нею, взявши за хвіст. А як добряче вдарити, то можна проламати людині череп. Однак захоплюватись не варто. Головне достоїнство Чорного Джека та,

¹ Поліцейський кийок (англ.).

що ним можна завдати смертельного удару, не залишивши на тілі жертв жодного сліду, а потім розстебнути його черево й висипати пісок на землю. Після цього ніхто вже не здогадається, що цей іграшковий полотняний крокодил — така страхітлива зброя.

Отож, удаючи, ніби простягаю цяцьку псевдокоробці, я раптом замахнувся і вдарив навідліг. Наслідки перевершили сподівання: коробка шарпнулась, і рушниця вткнулася дулом у картон. Це, видно, ошелешило лікаря, й він несамовито заверещав. Тієї ж хвилини пролунав постріл, в стелю чи стіну. Я вихопив у нього рушницю, та він не здававсь: вистріщив його по нозі крокодилом: звук був такий, немов сокира цюкнула по живій деревині. Лікар зойкнув і відпустив мене, а мені від цього зойкту стало млосно. Я вже ладен був ударити його по голові, та стало шкода коробки. Тоді я ще кілька разів луснув супротивника по волохатах ногах, аж він скарлючився й перетворивсь на коробку для сміття. Якби він не схлипував, наче водогінний кран, коли припиняють подачу води, коробка здавалася б зовсім порожньою. Вперше за весь цей час вона не викликала в мене жодних почуттів. Бліде світло похмурого ранку (була вже десята година), що сіялося крізь вікно, наче розсунуло стіни, й коробка посеред кімнати тепер нагадувала велику діру.

Я й зараз пишу. Ота суперечка була зовсім безглузда: якщо ці нотатки пишу не я, то хто ж тоді їх пише? Хоч зауваження псевдокоробки про те, що я допустився розбіжності в часі, мушу визнати цілком справедливим. А все інше гаразд. Коли я зустріну медсестру, її поведінка багато чого скаже. Тепер я зможу визначити, що здобув, а що втратив, вилізши з коробки на світ. Приміром, вона поспішить мені назустріч у розстебненому халаті. Або ж застебне його на всі гудзики... Або, скажімо, урочисто попрямує до мене, розстібаючи гудзики на ходу, якщо раніше вони були застебнуті. Поки не переступила ще той особистий кордон, я зможу прочитати її наміри в очах. Якщо в них буде спокій, то це означатиме, що між нею й лікарем давно вже нелади, і я лише звільнив її від насильства й тиранії. Якщо ж, навпаки, очі забігають, то це свідчитиме про те, що вона діяла з лікарем заодно, а я дивом урятувався од пащі тигра...

Але годі про це. В таких дилемах немає ніякого сенсу. Турбує не те, що все нелогічне, а навпаки — те, що надто логічне. Правда схожа на мозаїчне панно, в якому бракує багатьох камінчиків.Хоча, можливо, я — вже не я, та все ж таки, що змушує мене жити? Мабуть, я повторюсь, коли скажу, що людина-коробка — ідеальна мішень. На місці лікаря, я б уже давно собі чогось підсипав. Крихту отрути в чашку чаю — і все гаразд... А що, коли мені вже підсипали? Це теж цілком можливо. Нішо ж бо не підтверджує, що я ще й досі живий.

ПИСЬМОВЕ СВІДЧЕННЯ

Все, що я зараз розповім, — щира правда. Ви питаете про труп, який викинула на берег морська хвиля в парку містечка Т.? Я про все розповім з власної волі.

Мое прізвище — С.

Місце проживання — (пропущено)

Фах — помічник лікаря (санітар)

Дата народження — 7 березня 1925 року.

Мое справжнє прізвище — С. А прізвище та ім'я, під якими я був зареєстрований у страховій конторі й займався лікарською практикою, дав мені мій колишній шеф, військовий лікар — у нього я служив санітаром під час війни.

Я не був ув'язнений, не був під судом і слідством.

Я ніколи не служив ні в державній, ні в громадській установі, не одержував нагород, пенсії та одноразової матеріальної допомоги. Я не одружений, до минулого року жив на віру з Наною, сестрою-хазяйкою лікарні. Нана була законною дружиною військового лікаря, під чиєм прізвищем я працював. Я жив з нею з повної згоди лікаря, й ніяких не-порозумінь у нас не було. Між мною й Наною до особливих суперечок теж не доходило, аж поки торік на роботу прийняли нову медсестру — Йоко Тояму. Нана сприйняла це як образу, й ми з обопільної згоди вирішили розстатися.

Напрактикувавшись біля шефа під час війни, я згодом почав лікувати самостійно — майже не звертався до нього за порадами, хоча й працював під його прізвищем. Особливої слави я зажив як хірург, операючи апендицити. Озирнувшись тепер на своє життя, я гірко каюся й обіцяю припинити незаконну лікарську практику.

Але повернуся трохи назад: вас передусім цікавить той нещасний випадок...

ЩО СТАЛОСЯ З С.

Тепер пишеш ти.

Світло ввімкнено тільки на столі. Ти відводиш очі від свого «Письмового свідчення» й глибоко зітхаєш. У коридорі горить лампа, і з-під зачинених дверей до темної кімнати пробивається вузенька смужка світла. Якби хтось підійшов, вона б відразу зникла. Мляво пливуть секунди. П'ять... сім... Ніде ані звуку.

Подъюбани білі двері тьмяно блищають, кілька шарів фарби так і не заховали подряпин. Ти замислився, наче прагнеш подивитись крізь двері в коридор. Але що це за звук?.. Невже причулося?.. Ні, таки справді щось шарудить, але не за дверима. Ти обертаєшся до вікна. Під вікном вузеньке ліжко, на ньому картонний куб... Може, ти злякався справжньою людини-коробки? Але це прийшла не вона. Не схоже. Це навіть не пес. Мабуть, знову та сама клята курка, що бозна-відколи звикла вештатися вночі. Никає попід вікнами, шукаючи не знати чого. Нічна курка — велика дивина, еге ж? Довкола така темрява, а вонаходить і визбирає черв'яків. За незвичайні здібності — незвичайна й винагорода. Чому ж вона така задриpana й худа?

Ти підносиш до вуст надпіту склянку пива, але відразу ж ставиш її назад. Минуло вже чотири години, як ти сидиш тут. Хоч іще тільки кінець вересня, небо вкутала повстю темних хмар. Ти змочуєш спиртом ватку, обтираєш спіtnілій лоб, облизуєш клейкі губи, але вентилятора не вмикаєш. Треба неодмінно почути, як хтось підійде до дверей. Ти став страшенно підозріливий.

На столі товсте скло. На ньому твоє недописане «Письмове свідчен-

ня». Свідчення про те, чого ще не сталося й, може, взагалі не станеться... Ти відсуваєш аркуш із свідченням і берешся до блокнота з нотатками. Невеличкі оранжеві сторінки, поліновані вертикально... Ти ба! Я й не підозрював, що в тебе блокнот точнісінько такий самий, як у мене. Тремтячою рукою розгортавши його. Перша сторінка починається з таких слів:

«Це нотатки про людину-коробку. Я щойно почав їх писати в коробці з гофрованого картону, яка нижнім краєм сягає аж до стегон, коли її насадити на голову. Одне слово, я сам тепер людина-коробка».

Пропустивши добрих десять сторінок, ти застигаєш над чистим аркушем. Береш кулькову ручку, але передумуєш і дивишся на годинник. До півночі лишилося дев'ять хвилин. Закінчується остання субота вересня. Ти береш зошит і ручку і встаєш. Підходиш до тапчана. Перехиляєш коробку й залазиш усередину. Авжеж, це тобі не вперше. Повертаєш коробку так, щоб у віконце падало світло настільної лампи. Темно. Ти вмикаєш електричний ліхтарик, почеплений над віконцем, і кладеш блокнот на пластмасову дощечку:

«Якщо коротко говорити про той нещасний випадок, то сталося ось що. В містечку Т. в останній понеділок вересня...»

Невже ти збираєшся писати про подію завтрашнього дня, як про щось минуле? Чи не надто далеко ти зайшов? Невже ти абсолютно впевнений, що завтра все відбудеться точнісінько так? У такому разі, на спусковий гачок уже натиснуто. Зараз ти писатимеш про смерть — я цього майже певен, інакше ти б не писав цього свідчення.

І ти пишеш далі:

«...на берег безлюдного парку морські хвилі викинули людський труп. На ньому була картонна коробка, прив'язана до пояса мотузком. Напевне, це та сама людина-коробка, про яку в місті ходило стільки розмов. Можливо, цей бідолаха випадково зірвався з берега в канал, його потяг у море відлив, а припливом викинуло на берег. Як засвідчив медичний експерт, нещасний утонув приблизно тридцять годин тому».

Ти зважився й на такий крок? Припустімо, що медичну експертизу проведено в понеділок уранці. Якщо вернутися на тридцять годин назад, то виходить, що цей сердега помре найпізніше через кілька годин. Ти вже приготувався? Ти й справді складаєш блокнот, зсовуєшся з ліжка й, ставши навколо, скидаєш коробку з голови. Всередині торочить усяке причандалля. Ти тримаєш коробку в руках і озираєшся навколо. Ковзаєш очима по стінах, стелі й прислухаєшся. Пензель страху полакував твоє лицезріння, ти зморшки стали ще виразніші. Нерви в тебе теж напружилися. Чому ти не хочеш глянути на речі тверезо? Що б ти не робив, стається те, що має статися.

Повернувшись до дверей, ти випростуєшся. Рушаєш. Лікті притиснуті, пальці зціплени в кулаки... Після третього кроку бракне сил. Ти повертаєшся, сідаєш за стіл, обхопивши голову руками. Блокнот падає на скло, і час марно збігає...

Ти дивишся на грань товстого скла. Зеленаво-синій колір, який не дає просторової перспективи. Зеленкувата безмежна глибина. Небезпечний колір, який спокушує до втечі; ти тонеш в ньому, але враження таке, що вічно плаватимеш у цій синяві, хоч би з головою зануривсь у її глибину. Вона вже не раз тебе вабила. Синява хвиль, збитих гвинтом пароплава... Водяні безодні у вироблених сірчаних шахтах... Бузкові світанки, сповнені гуркотом поїздів, що ладні завезти тебе світ за очі, звідки немає вороття... Кольорові окуляри, які роздає «Асоціація допомоги самогубцям». Досвідчений механік покриває скельця тонкою плівкою, яку мовби здерто з сонця в холодний зимовий день. Людина в таких окулярах бачить тільки станції відправлення, звідки поїзди вирушають і куди вже ніколи не повертаються.

Та чи не занадто ти прилип до цієї коробки? Ти, мабуть, очманів од неї. Кажуть, що й коробка може породжувати небезпечну синяву. Кольору отих дощів, після яких у жебрака починається нежить... Кольору пори, коли зачиняються ворота підземних переходів... Кольору невикупленних з ломбарду речей... Кольору ревнощів... Кольору безробіття... Кольору квитка на останній кіносеанс, купленого самогубцем...

Але досить було відвести очі трохи вбік, і ця зловісна синява перестала тебе лякати. Скільки б ти не заглиблювався у думки, все одно залишишся псевдокоробкою. Від себе не втечеш. Увагу твою раптом привернув календар фармацевтичної фірми. З одного боку від торгової марки — кремового Гіпократа, обведеного латинським висловом, — надруковано: «Пора вітаміну С й кортизону», з другого — «Вересень — місяць самодисципліни розладнаних нервів». Потім в очі тобі впало червоне число в лівому кутку. Остання неділя вересня. Мине ще день, і морська хвиля викине край парку запакованого в коробку утопленика... Але найголовніше станеться за кілька хвилин... Сьогодні. Скільки не вдавай, що не дивишся на календар, цифра все одно не зникне з нього. Так само, як і план твоїх майбутніх дій, складений у минулому часі. Ти зручно ставиш лікті на стіл. Спершись на них і нахилившись уперед, легше встати. Якщо натиснув на спусковий гачок, то слід чекати пострілу.

Однак тобі муляє оце недописане «Письмове свідчення». Може, ти б його порвав? Якщо все піде згідно з планом, то це тільки змарнований папір. А якщо план провалиться, то не зарадять ніякі слова.

ПИСЬМОВЕ СВІДЧЕННЯ (ПРОДОВЖЕННЯ)

Щодо нещасного випадку, я з певністю можу сказати таке: морські хвилі викинули на берег труп колишнього військового лікаря, під чиїм ім'ям я досі практикував. Його довго переслідувала манія самогубства, мені щиро жаль цього бідолахи, і я каюся, що втратив пильність і завчасно цьому не запобіг. Уклінно благаю вас: вислухайте мене до кінця.

В останній рік війни, коли ми служили в Н-ському польовому госпіталі, я був його помічником. Саме в той час він так захопився ідеєю добування деревного цукру, що майже всю його роботу в госпіталі фактично виконував я. На щастя, в мене чудова пам'ять і спритні руки, тож під його керівництвом я багато чого навчився. Що ж до його дослідів, то слід відзначити таке. Під час війни відчувалася гостра нестача цукру. Якби пощастило добути його з деревини, то це, без сумніву, бу-

ло б відкриттям світового значення. Колись військовий лікар спостерігав, як вівці їли папір, виготовлений з деревини. Це наштовхнуло його на думку, що в їхніх кишках повинен бути активний фермент, здатний виділяти з целюлози крохмаль. Саме над екстракцією цього ферменту він працював день і ніч.

Та несподівано з ним сталося нещастя. Я вже не скажу, чи він заразився бактеріями з овечого шлунку, чи отруївся екстрактом деревини. Це була дивна хвороба: після трьох діб лихоманки усе тіло роздирали страшний біль, супроводжуваний судовою й розладом нервової системи. Про цю хворобу лікар нічого не знати, колеги теж безпорадно розвоксили руками. Я, коли тільки міг, переглядав наукову літературу, але ніяких згадок про таку хворобу не знаходив.

Я давно шанував цього чоловіка, отож не покинув його й тепер. Хвороба то загострювалася, то відступала на деякий час, але перспективи одужання не бачив ніхто. Я не прошу собі до кінця життя, що не встояв перед його благаннями й дозволив уживати наркотики. Але ж він так страждав! Хворий поступово втягся й зрештою став наркоманом. Тим часом закінчилася війна, і ми разом демобілізувалися.

Я не пішов од нього й після війни, і незабаром ми спільно з ним відкрили приватну клініку. А тут усю роботу фактично виконував я, хоч уважався лише асистентом лікаря й адміністратором. В кращому разі він читав історію хвороби і давав мені поради. Ви, певне, спитаєте, чому я лікував, не маючи на те офіційного права. Зараз я щиро про все розповім.

По-перше, я мусив добувати наркотики для нещасного. Присилувати мене до роботи він уже не міг — я був його рівноправним компаньйоном. Мене спонукали тільки дружні почуття. Крім того, кожен повинен нести свій тягар відповідальності. Ви можете закинути мені, чому я не лікував його від наркоманії, якщо був його другом. Та тому, що ця хвороба практично невиліковна. Мої ін'єкції тільки прискорювали неминучий сумний кінець, але мною керувало почуття милосердя. Коли б не це почуття, я міг би покинути його напризволяще. Та я цього не зробив.

По-друге, я не заперечуватиму, що табличка на дверях із прізвищем військового лікаря забезпечувала мені прожитковий мінімум. Однак це не означає, що я мав користь із лікаревого нещастя. Клініка лишалася в руках його дружини. Лише згодом ми з Наною створили свою сім'ю, хоча й жили на віру. Цього настирливо домагався й сам лікар, побоюючись, щоб я, бува, кудись не втік і не покинув його. Для запеклого споживача наркотиків такий різновид манії переслідування дуже характерний.

По-третє, я відчував, що моя репутація зростає з кожним днем, а майстерність дістає дедалі ширше визнання. Об'єктивної міри майстерності приватного лікаря немає й, мабуть, тому мене, псевдолікаря, не мучили докори сумління. Крім того, я старанно поповнював свої знання читанням медичних журналів і книжок. Гадаю, що двадцять років практики й сумлінне ставлення до науки дало мені більше, ніж може дати диплом. Я не раз консультував пацієнтів, що переходили до мене від інших, дипломованих лікарів, і мене часом жахало їхнє невігластво у визначені діагнозів. Серед студентів ніколи не бракувало ледарів. Однак це не знімає з мене провини. Порушення закону нічим не можна виправдати.

Поворотним пунктом у моєму житті став восьмий рік роботи в клініці. Одного разу лікар потрапив на якусь медичну конференцію й вис-

тупив там з трибуни. Незабаром поширилась чутка, що в нього не все гаразд із психікою, одне слово, що він збожеволів. До того ж лікар почав вимагати дедалі більшої дози наркотиків. Я злякався не на жарт (в будь-яку хвилину могла наскочити поліція) й порадив лікарів закрити клініку, а самому переселитися в містечко Т.

Всі ці неприємності ще дужче розладнали психіку лікаря: пессимізм і настирлива ідея самогубства переслідували його день у день. Нана вирішила замкнути чоловіка в хаті, а мені дозволила взяти собі його прізвище. Оскільки іншої ради не було, лікар із запалом пристав на цей план. Вийшло так, що й на новому місці я здобув собі довіру в пацієнтів, і якби ця справа набула розголосу, ніхто б не зміг на мене поскаржитися. Коли мої жертви не почуваються жертвами, то я і поготів не почуваюся злочинцем. Проте це не означає, що можна порушувати закон, який оберігає життя і майно кожного громадянина.

Як я вже казав, торік ми прийняли на роботу нову медсестру-практикантку, й Нана від мене пішла. Але до сварки між нами не дійшло, вона все одно лишалась моєю компаньйонкою, а потім відкрила приватну школу гри на піаніно. Якщо не вірите мені, розпитайте в неї: я від вас нічого не приховав.

Однак, чому все-таки військовий лікар покинув свій дім і пішов шукати смерті? Я не знаю безпосередніх причин, які спонукали його до цього. Він мешкав у кімнаті на другому поверсі, лягав спати і вставав, коли заманеться, часто взагалі зникав, користуючись чорним ходом, а тому відповідальноті за його вчинки я не несу. А про ту незначну суперечку, що була спалахнула між нами, не варто й згадувати. Останнім часом він відчував хворобливий потяг до солодкого. Оскільки це могло остаточно підірвати його здоров'я, то я порадив йому берегтись, а він раптом розсердився. Та навряд, щоб саме це спонукало його заподіяти собі смерть. Що ж до коробки, в якій знайдено його труп, то її він теж надів не для того, щоб покінчiti з собою. Мабуть, просто послизнувся і впав у канал, гуляючи греблею, бо напередодні якраз ішов дощ і коробка сковувала рухи.

Але чому він у ній ходив — цього сказати я не можу. Я тільки чув од інших людей, ніби вже кілька місяців містечком вештається волоцюга в картонній коробці. Може, це якраз він і був — не беруся спростовувати. Напевне, вважав, що разом з прізвищем і дипломом він оддав мені своє «я». Його душевний стан можна зрозуміти. Мабуть, він так боявся людей, що почав ховатися від них у коробку. Як засвідчив медичний експерт, сліди від шприца на руках і ногах нещасного вже вкрилися струпами. Якщо отруєння наркотиками досягло такої межі, то немає нічого дивного в його ексцентричній поведінці.

Поліцію повідомили, ніби якась людина з коробкою на голові часто відвідувала нашу клініку. Це та знаки від безлічі уколів на тілі небіжчика буцімто свідчать про те, що ми сприяємо наркоманам. Але наркотики я давав тільки йому, безнадійно хворому чоловікові, щоб полегшити його страждання. Я б одразу припинив незаконну лікарську практику, якби він помер чи навіть пропав безвісти. Цього разу ми схаменулися надто пізно. Він взагалі не любив, щоб його зайвий раз турбували, і ми заходили до нього тільки тоді, коли нас гукав дзвоник. Бувало й таке, що лікар не дзвонив до півдня і більше. В неділю ми схаменулись аж уночі. Лікаря в кімнаті не було. Я вирішив, що вранці неодмінно повідомлю поліцію, якщо він не з'явиться до того часу.

Хоч і добре усвідомлював, до чого це призведе: я просто сам себе викрию.

Я не міг припинити незаконної лікарської практики з багатьох причин. Насамперед проти цього палко заперечував сам лікар, благав не всім, що наркомани вдаються до хитрощів і найвідчайдушніших учинків, аби тільки домогтися свого. Я всіляко вмовляв його не згадувати про самогубство, він зрештою обіцяв, але вимагав за це ще більшої дози наркотика, а новій медсестрі Йоко Тоямі велів роздягатися перед ним догола. Здоровому важко зрозуміти хворого, тож, я гадаю, завжди треба бути співчутливим до чужих страждань.

Тепер я йому більше не потрібний, то нема для чого й зловживати довірою людей. Хоча я мушу сказати, що незаконну лікарську практику небіжчик злочином не вважав, якщо вона не завдавала хворому ні макарем — це злочин. У будь-якому випадку й за будь-яких обставин. А тому я користуюсь цією нагодою, щоб чесно в усьому призватися і скинути з серця давній тягар.

Усе це щира правда.

КАТ НЕ ВИНЕН

...Мабуть, і ти вже збагнув, що зволікати далі не можна. Об дно стерилізаційної ванночки дзенькнув шприц — цей звук я міг би впізнати з будь-якої відстані.

Вітер погойдує незачинене вікно на сходах. Сумніву вже немає. Ти рипнув дверима своєї кімнати... Йдеш сюди пластмасовими плитами... Поволі наближаєшся... Одна секунда — один крок... Звісно, ти під коробкою... На одинадцятому кроці наче кудись пропав: це почалися бетонні сходи. Ти підіймаєшся сюди... Одна сходинка... Ще одна... Хода по мала сповільнюється... Нарешті ти ввійшов у коридор, трохи перехилив коробку й глянув... У кінці коридору — кімнатка. Кедрові двері, обкуті білою сталлю.

Трупарня... Найнепримітніша кімнатка в лікарні — щоб вона не привертала зайвої уваги пацієнтів. Чорний хід поруч: коли що — зручно виносити.

Однак я ще живу. Хоч мені й нелегко, але я все одно ще не труп. Чому ж я тут опинився? Признаюся, але тільки тобі: я тут не для того, щоб зі мною обходились, як із звичайним мерцем. Я сам вибрав цю кімнату. Вона мені подобається. Особливо тому, що без вікон. Крашої кімнати годі й знайти. Останнім часом денне світло ріже мені очі, мов пісок. Та й своїми пропорціями кімната точнісінько домовина: довга та вузька. Втративши захисні людські реакції,— ненависть, невдовolenня і гнів, — я почиваюсь тут у затишку.

Ти завмер. Мабуть, стежиш за мною крізь двері так само, як я за тобою. Якби двері відчинували, то, напевне, схопилися б з реготу за живіт. Хоча я розумію, чому ти й досі стоїш. Хай навіть з моєї згоди, але ти мій кат. Авжеж, тобі не легко. Коли б я перебрав у тебе твою роль, то я теж хвилювався б, ще й як! Свої дії вбивця чітко усвідомлює, а тому навряд чи зміг би різати жертву на шматки, ведучи безтурботну світську розмову. Навіть якби це була дискусія про смерть, однаково він не міг би робити це спокійно. Інакше вийшла б надто гротескна сцена.

Їхні мовчазні погляди зустрінуться бодай один раз, і тоді ізоляція на його нервах прорветься й коротке замикання обпалить тіло.

Було б найкраще, якби я міцно заснув. Що не кажи, а це все-таки найлегший спосіб умерти. Але в наркоманів чутливий сон. Хоч вони постійно куняють, сон у них неміцний. А я зараз навіть не куняю. Протираю очі розчином борної кислоти й пишу. Ти волів бачити мене в іншому стані. Але не журись. Щойно твоя рука торкнеться клямки, щойно ти переступиш поріг — я відразу ж удаш із себе сплячого. Можливо, ти це помітиш, але мое прикидання заспокоїть тебе більше, ніж справжній сон. Бо інакше загрожувала б небезпека, що я прокинусь саме тоді, коли не слід. А якщо я вдаватиму сонного, то все буде гаразд. Зараз я впушу блокнот на підлогу. То буде для тебе знак, що я вже вдаю сонного. Отже, головним злочинцем у цьому вбивстві буду я сам, а ти будеш лише моїм спільником. Ну, можеш починати, коли тобі схочеться.

Якщо бажаєш, я залишу і якийсь заповіт. Хоча я певен, що він тобі абсолютно непотрібен: нікому навіть на думку не спаде звинуватити тебе в сприянні самогубству. Рядки заповіту ти виріж і заклей у вініловий мішечок, щоб вони не намокли у воді, й прив'яжи мені потім до пальця... Ні, стривай, так не годиться. Треба, щоб я це зробив сам. Може, скрутити трубочкою й почепити собі на шию? Е ні, я ж хочу, щоб у всіх склалось враження, ніби я втонув випадково... У поліції виникне підозра, й вона, зрештою, добереться сюди, в цю кімнату... Отже, паперову смужечку слід покласти так, щоб вона не впала в око, але щоб обов'язково знайшлася... Ну, скажімо, під ніжку тапчана... Решту нотаток треба спалити.

«Я сам заподіяв собі смерть. Якщо навіть виникне підозра, що мене хтось убив, то тільки через мою невправність...»

Не те. Схоже, що я виправдовуюсь. Це викличе небажані думки. Треба простіше, скажімо, стак:

«Я вирішив умерти. І мене вже не розрадить жоден лицемір. Будь-яка цукерка в роті здається твердою, однак її кортить розкусити. А розкушена цукерка вже перестає бути цукеркою»

А тепер мене розібрал жаль. Несподівано озвався голос свідомості. Але ти не турбуйсь. Це всього-на-всього жаль, більш нічого. Розум підказав, що далі жити не варто, а це головне. Розум мені ще не відмовив. Хоча він уже схожий на вузеньку смужку піску, котру ось-ось поглине приплів: ще кілька хвилин, і вона зникне під водою... Мені раптом здалося, ніби я відступив од своїх намірів і роздумав умирati... Я запропоную їй своє серце, а якщо вона відмовиться (вона, напевне, відмовиться й цього разу), то вб'ю її й кілька днів ласуватиму її тілом. Всі почуття до неї вивітрилися, залишився тільки апетит до її тіла. Отож, поки розум не покинув мене, треба кінчати. Але ж самогубство — незвичайний крок, самого розуму та бажання тут замало. Потрібен ще й ти. Доки розум не потъмариться, я не відштовхну твоєї руки, мені потрібна твоя допомога.

Чому ти зволікаєш? Я ж обіцяв, що вдаватиму із себе сонного. Не

стій так довго, бо заклякнеш. Невже ти повернувся назад? Але ж я чув твою скрадливу ходу!

— Гей, ти!.. Якщо ти за дверима, то швидше заходь!.. — напруживши охриплий голос, гукнув я в бік дверей. Відповіді не чути. Ні звуку. Лише нічна тиша боляче відскакує од барабанних перетинок, наче моді вітер шурхотить у коридорі ганчіркою й бавиться розчиненим вік-прислав, і я тебе розумію: гола вона могла тільки відсточити мою смерть. Ти вже днів десять обладнуєш для мене коробку-труну, й відтоді вона не приходила жодного разу. Нема нічого дивного, що я навіть оголосив про неї. Десятьох днів цілком достатньо, й тобі час уже прийти.

Нарешті двері тихо відчинилися. Крім тебе, ніхто так не відчинятихне, і я на хвилину затамовую віддих. Слина, ніби крижинка, спершу застряє мені в горлі, тоді опускається трохи нижче. Ти ставиш пластма-совий бачок біля моого тапчана, скидаєш із себе коробку й захоплено роздивляєшся вузеньку сліпу кімнатку. Під стелею світить люмінесцентна лампа на тридцять ват, на її кронштейні висить липучка, схожа на штучний букет. Під лампою мое залисне ліжко, на якому я лежу, ледве вмістивши ноги. Після кожного віддиху тремчу, мов пакетик з розталим льодом. Я нічим не відрізняюся від залежаного на вітрині морського чорта-кректуна. Гухло випинається живіт кольору вареної спаржі, прикритий вилиннялим картатим рушником. З-під того рушника стирчать ноги, схожі на висушені тунців. Я намагаюсь дихати закритим ротом. На губах осідають кристалики метану та аміаку й блищають, мов трико танцівниці. Тільки-но я засну, як частина моїх нутрощів одгниває. В цьому я не гірший за будь-якого трупа. Тобі аж у носі крутить і слюзяться очі. Ну, що я зроблю, як тобі вже несила терпіти? Я ж тобі казав, щоб ти не панькався. Це не вбивство серед білого дня, не перевбільшуй. Ти просто припиниш гниття.

Ти торсаєш мене за плече, але я й далі вдаю сонного. Тоді ти перехоплюєш передпліччя джгутом, а скальпелем надрізуєш шкіру біля ліктя. Шкіра тверда, мов корж, і вену не так легко відшукати. Тіло зовсім бліде, кров ледве цідиться. Ти затискуєш вену ватою й берешся за шприц. Поршень відтягнений до поділки «20 кубиків», але морфію там лише три. Ти попускаєш джгут на передпліччі й упорськуєш спочатку цих три кубики. Якби я раптом прокинувся (та я не прокинуся, бо я не засинав), то ти міг би виправдатися — мовляв, помітив, що я мучусь, і вирішив терміново ввести морфій. Дихання враз поглибшало, обличчя поступово блідне, на вустах проглядає печать смерті. Ти не перестаєш тиснути на поршень, але тепер заганяєш у вену повітря, бо морфію в шприці вже давно нема. Вена розбухає, як риб'ячий міхур. Тоді ти замазуєш ранку чимось клейким і боляче тиснеш пальцем. Але дарма, сьогодні тобі можна пробачити й цю грубість. Мабуть, я вже справді заснув. Навіть якби зараз відтинали мої пальці, мені б здавалось, що це хрумають наперчені сосиски. Раптом дихання мое стає уривчастим і хрипким, як котячий кашель. Я не вірю своїм очам: переді мною яскраве місто, збудоване з безлічі осяйних склепінь. Я вбігаю під ці склепіння й раптом повисаю в повітрі. В мене зникли тінь і вага. В цю мить, скрегочучи зубами в ліжку, я стрепенувсь, мов спіймана рибина. Сот-

ні пружин, кожна своїм голосом, затріскотіли, як хмиз на вогні, але цей тріскіт розтанув, задзвенів у сяйві склепінь і перетворився на заупокійну пісню. А я, напрочуд веселий і навіть трохи зворушений, літаю навколо, обхопивши руками коліна. Великим планом переді мною постає вона, заплакана. Пахне так, як узимку пахне молода глиця. Я простягаю палець, і в повітрі лишається діра.

Я задихаюся. Коли розтуляю рота, якась страшна сила виштовхує мій язик... Видиво блідне й тікає геть. Я вмираю.

Ти переступаєш однією ногою через мій труп. У руці в тебе бачок з водою. Ти вмощаєш мені на грудях і сидиш, витискаючи з мене повітря. Здавивши легені, ти стромляєш мені в рот велику лійку й вливаш у неї рідину з бачка. Водночас поволі підводишся. В бачку морська вода. Лійка забивається водоростями й коли ти їх викидаєш, з рота вихлюпуюється вода. В таку хвилину не завадило б послабити тиск на мої груди. Коли ти підвівся, у мої легені, напевне, вже ввійшла половина води з дволітрового бачка. Тепер цілком можна казати, що я утонув.

(Певна річ, судову експертизу не обдуриш. Щоб підтвердити таку смерть, необхідно взяти аналіз планктону не лише з легенів. Морська вода, виявлена тільки в легенях, може відатись підозрілою хитрістю. Можуть подумати: тут щось не те. А як закрадеться сумнів, то всі твої зусилля підуть нанівець. Хоч як би набряк мій труп, хоч як би його обкусали риби, а прикмет, яких не можна обминути, залишиться надто багато. На руках і шиї, на стегнах і під колінами в мене самі рубці. Будь-кому стане ясно, що перед ним наркоман, який протягом довгого часу вживав наркотики. Якщо зацікавляться, звідки я діставав таку кількість морфію, то в маленькому провінційному містечку коло замкнеться швидко. Метикувати тут довго не треба: передусім це може бути шантажист, що паразитує на гріхах лікаря. Або й сам лікар. Справді-бо, статистика показує, що найбільший процент наркоманів серед тих, хто зв'язаний з медиками. Ти матимеш неприємності, якщо поліція зробить ревізію. Я тільки тепер збагнув, чому тобі так закортіло повправлятись у складанні того «Письмового свідчення». Але воно тобі не допоможе. Вихід у тебе один: обережно довести справу до кінця. Поки що ти дієш абсолютно правильно. Я тебе щойно трохи засмутив, але далі втручатися не матиму змоги. Про існування в містечку бродяги в коробці ти вже, напевно, протуркав вуха всім поліцейським. Але ж ніхто не стане витрачати державні кошти на те, щоб тільки розслідувати, якою смертю я вмер.)

Тільки швидше кінчай. Ти добряче нагрієш чуба, поки знeseш мене черними сходами вниз. Для такого, як ти, низенького чоловіка, ця робота заважка. До того ж, як нестимеш мене на плечах, з моїх легенів тобі цідитиметься вода за комір. Раджу обгорнути шию рушником. Потім побіжиш по коробку. І не забудь вилити решту води з бачка. Маленька необережність може стати фатальністю. Запхнеш мене в коробку й прив'яжеш її мотузкою мені до пояса. Це краще зробити в прицепі велосипеда. Штани ж і чоботи розумніше натягти перед цим. А тоді можеш рушати. На всякий випадок прикрий мене зверху рушником.

Але зваж, що білий рушник впадатиме в око. Якщо дорогою хтось і трапиться — обминеш. Дорога там спадиста, тож велосипед котитиметься сам. Але крий тебе боже взяти з собою пса. Бо цей розпещений псюра причепиться до тебе так, що потім не обберешся біди. Краще посади його вдома на цеп.

Нагадаю тобі ще одне: куди мене скинути. Як я вже казав, зробиш це за соєвою фабрикою. Велосипедом спинячись там незручно, зате високий берег, і труп підхопить хвиля відпліву. Бач, уже минуло пів на другу. Найпізніше до третьої ти маєш упоратися геть з усім. Бо відплів сповільниться, вода в каналі стане, й ти не встигнеш сьогодні вночі завершити справу. Якщо ж відклести на завтра...

(З невідомих причин текст раптом уривається.)

ЩЕ ОДИН, ОСТАННІЙ ДОДАТОК

Настав час сказати всю правду. Я хотів би скинути коробку, показати своє обличчя, щоб ти нарешті дізнявся, хто ж справжній автор цих нотаток і яку він переслідував ними мету.

Ти, може, й не повіриш, але все, що написано вище — не брехня. Хай навіть це витвір уяви, але не брехня. Брехня заводить на манівці, уява ж може стати найкоротшою дорогою до правди. Ми вже підійшли до неї впритул. Ще одне коротке пояснення — і все стане зрозумілим.

Однак це не означає, що я мушу розкрити тобі геть усе. Та ти й не зобов'язаний усьому вірити. Про які обов'язки може йти мова, коли тут уплютано особисті інтереси! Хоча й на брехні далеко не заїдеш. Я відмовляюсь од такого детективного роману, що може мати кілька розгадок.

Мені здається, що наша епоха взагалі не сприяє детективному жанрові... Я написав це речення й раптом згадав, що система продажу й купівлі в кредит набула зараз небаченого поширення. На відміну від колишніх часів, тепер ніхто не сахається купівлі в кредит, так само як не боїться шприца. Але ж така купівля зобов'язує зазначити свій заробіток і місце проживання. В наш час розвелося стільки кредитоспроможних людей, що злодіям і детективам роботи поменшало. Не визнають вигод купівлі в кредит хіба що партізани та люди-коробки. Я теж один з противників такої купівлі, але висновки моїх нотаток будуть недвозначні й чіткі, навіть якщо суперечитимуть тенденції епохи.

Але постривай: як ти ставишся до «убивства з милосердя»? Для орієнтації візьми, скажімо, постанову суду міста Нагої, ухвалену в лютому 1963 року.

«Кваліфікувати як убивство з милосердя такі випадки, коли:

1. Невиліковно хворий агонізує;
2. Пацієнт неспроможний далі терпіти біль, і цього висновку дійшли всі зацікавлені особи;
3. Треба звільнити пацієнта від страждань;
4. Пацієнт з незатъмареною свідомістю благає смерті або дає на неї згоду;

5. Смерть настала під лікарським скальпелем або з інших об'єктивних причин;
6. Спосіб умертвіння морально виправданий».

Якщо тобі цікава моя думка, то в цій постанові йдеться лише про фізичні страждання й зовсім не враховано мук душевних. А вони ж можуть бути так само нестерпними. Про них у постанові ані рядка. Я хотів сказати, що стосовно до людей, яких закон не охороняє, будь-яке вбивство — це вбивство з милосердя. Як виконання вироку катом або ж убивство на війні, так й умертвіння людини-коробки справа непідсудна. Я б волів, щоб у цій постанові замість слова «пацієнт» ти на мить поставив «людина-коробка».

Правда випливе швидше, якщо з'ясуєш не тільки те, хто був людиною-коробкою, а й хто нею не був. Людину-коробку може зрозуміти лише така сама людина-коробка. Псевдокоробка ніколи не зрозуміє її переживань.

Візьми хоча б кілька перших днів у коробці. Початок великих випробувань. Задуха така нестерпна, що хочеться пошматувати себе нігтями. Але це не найстрашніше. Коли вже надто припече, можна сісти під дверима багатоповерхового будинку й удихнути кондиціонованого повітря. Прикрощів завдає тільки липкий піт, змішаний із брудом. Найкраще середовище для бактерій і грибків. Під цим шаром кислого бруду потові залози задихаються, як молюски на висхлому піску. Шкіра свербить до запоморочення. Ні, це не вигадка про катів, що вони колись обмащували людей дъогтем, і про ту танцівницю, яку щедрі шанувальники обсипали золотим порошком, а вона від задухи збожеволіла. Мені раз у раз увижався сліпучо-білий плід, очищений ножиком, і я в думках здираю із себе шкіру разом з коробкою.

А тоді поступово звик. Шкіра теж призначається до бруду, і я вже не так страждав. А може, просто мое тіло навчилося щадливо споживати кисень, бо спочатку я впрівав, а під осінь зовсім перестав. Поки я прів, то був псевдокоробкою.

Або згадаймо жебраків — отих, що з групи «Ваппен». Це найнепримінніші з усіх істот, які тільки трапляються людині-коробці. Їхня одежа вкрита лускою значків, іграшковими медалями, на шапках стирчать японські національні прапорці, мов свічки на іменинному торті. Побачить тебе — і з лементом накидаються. Я звик до сторонніх людей, тому цим жебракам якось пощастило захопити мене зненацька. Один з них підбіг до мене, почав стрибати довкола — й раптом сунув щось рець.

Я захвилювався: якби жебрак бодай трохи схібив, то був би провалов мені вухо держачком. Відтоді я завжди б'ю цих людей перший. Навіть навчився добре кидати з коробки. Беру в праву руку якийсь важко до землі, разом з коробкою різко повертаюсь ліворуч. Як дископ

А загалом життя людини-коробки на вулиці проходить спокійно. Прикі випадки трапляються лише вряди-годи. Боязнь людей і розвісіяляких буденних справ. Переноочувати можна будь-де. Зате з їжею складніше. Як її не стає, то мимоволі доводиться побігати. Коли хо-

чеш дістати щось без особливого клопоту й задарма — вдовольняйся недоїдками. А по них треба йти в людний квартал.

Пошуки теж вимагають кмітливості. На відміну від жебраків і бродяг, людина-коробка абищо не їстиме. Чуття гігієни їй не чуже, хоча в принципі вона не вередлива. Недоїдки викликають у неї огиду не тому, що це недоїдки, а тому, що вони смердять, аж з душі верне. За три роки я до цього запаху так і не звик. Можливо, через те, що смак і запах недоїдків часом викликають подив. Риба пахне так, городина зовсім інакше, й смак у них своєрідний. Але що можна сказати про вареного рака зі смаком банана? Або про шоколад, який тхне молюском?

Головне — дістати продукт з оригінальним запахом. Та це завдання надто важке. З їдалень виносять два різновиди недоїдків. На відміну від цілком неїстівних речей, як, скажімо, паличок для їди та битого посуду, — їх скидають у пластмасові баки й щоранку вивозять на ферму відгодівлі свиней. Це — перший різновид недоїдків. Другий же різновид знайти взагалі нелегко: це рештки їжі одного відвідувача, скажімо, хліб, смажена риба, сир, солодощі, фрукти тощо. Їх мало б бути доволі в кожному баку, а почнеш копирватись — і нічого не знайдеш. Мабуть, через те, що їх можна використати ще раз. Адже вони не псуються. Приміром, висушеній і потовчений хліб обертається на панірувальні сухарі, із смаженої риби чи курки можна зварити юшку.

Правда, як я вже писав, людина-коробка може вільно добувати харчі з вітрини магазинів. Хай у неї голова не болить про те, як прохарчуватися. Для неї пошуки харчів — це лише нагода звикнути до життя на вулиці. Щоб жити під коробкою в людській юрбі, потрібні певні навики. І якщо вони є, то час починає описувати круг тебе концентричні кола. Далека перспектива відійде за горизонт, а близька не наближатиметься. І нудиться у їх центрі не буде ніяких причин. Бо нудиться може тільки псевдокоробка.

Отож подумай: хто, власне, не був людиною-коробкою?

Кому не вдалося нею стати?

На дверях лікарні, куди я насилу прибивсь, висів замок і табличка «Сьогодні прийому не буде». За лікарнею хрипко скавулів знайомий пес. Я натиснув на кнопку дзвінка. Довго ніхто не виходив, тому я поздзвонив ще й ще раз. Нарешті почув людські кроки, двері відчинилися — і переді мною з'явилася вона. Щось квапливо промимрила і впустила мене досередини. Я не зовсім її зрозумів, здається, вона сприйняла мене за псевдокоробку (чи то пак за псевдолікаря). Довелось якнайшвидше їй усе розтлумачити:

— Я не сенсей¹. Я справжня людина-коробка, подивись! Я — колишній фотограф, що вчора ввечері чекав на тебе під мостом...

Ледь розтуливши рота, вона ковзнула по мені здивованим поглядом. На обличчі їй застиг розгублений вираз.

— Леле! Ви ж обіцяли порвати коробку і викинути в канал! Негайно зніміть її з себе! Мабуть, ви ще не знаєте...

— Ти маєш на увазі сенселя? Я щойно зустрів його.

— Благаю, скиньте цю кляту коробку...

¹ Сенсей (дослівно вчитель) — ввічлива форма звертання.

— Я б радо зробив це, але не можу. Через те ѹ прибіг сюди.

— Буде лиxo... Чому ви не знишили її!..

— Я ж був зовсім голий! Помився в душовій на пляжі, виправ білизну й повісив сушитися. Щоб вийти з коробки до людей, треба належно підготуватись. Я вирішив: обсушуся й тоді знищу коробку, як пообіцяв. А вже потім приду сюди подивитися, чи дотримала ти свого слова. Але несподівано я задрімав і спав, як убитий. Мені весь час снилися різні сни — навіть відпочити як слід не зміг. Нарешті прокинувся, дивлюсь — а штани мої зникли... На світанку мені наче снилося, що якісь дітлахи гасають навколо, почепивши штани на дрючик, мов прапор. Виявляється, що це був не сон, а дійсність... Що робити без штанів?.. Тоді я заспокоїв себе, що десь хоч дрантя якесь знайду, й пішов з берега. Коли це на греблі людина-коробка, точнісінько така, як я... Ну, думаю, біди тепер не минути... Штанів же на мені нема!..

Раптом вона зареготала, аж затряслася. Спочатку це був зловісний, глузливий сміх (принаймні так мені здалося), та за хвилину він уже кипів веселістю. Переставши реготати, вона сказала лагідним голосом:

— Ви б усе-таки скинули цю дурну коробку. Свою обіцянку треба виконувати.

— От лиxo! Хоч би які-небудь старі штани! Ти не могла б мені позичити?

— Коли так, то я теж роздягнуся! Зрештою, може, ви схочете сфотографувати мене? Якщо ми обоє будемо голі, то почуватимемося на рівних правах.

— А хіба голий чоловік не здається жалюгідним?

— Чому? — Байдуже відповіла вона й почала швидко роздягатися: блузка... спідничка... ліф... — Мені бридко дивитися на цю коробку. Ще мить — і я не витримаю...

Роздягшись догола, вона стала переді мною. На губах бриніла глузлива посмішка. В очах палав темний вогонь. Вона чомусь не здавалася голою, їй дуже личила нагота. Зате я був такий кумедний! Особливо нижче коробки.

— Ти на хвилину відвернись...

— Гаразд, я вже відвернулася. — Душачись од сміху, вона повернулася до мене спиною й сперлася плечем на стіну.

Стягаючи з ніг гумові чоботи, я відчув, що все мое тіло тримтить, мов осиковий лист. Зненацька я вислизнув з коробки, нечутно підступив до неї ззаду й поклав їй на плече руку. Вона не сахнулась, і я підступив ще на крок. «От коли б завжди бути так близько від неї!» — снувалася думка в голові.

— Ти рада? А якщо вернеться сенсей?..

— Не вернеться. Мабуть, не захоче...

— Твоє волосся так пахне...

— А ти такий кругленький...

— Справжньої людини-коробки з мене так і не вийшло.

— Тепер уже помовч...

— Однак ці нотатки я взяв у справжньої людини-коробки. Це її заповіт.

— Ти весь мокрий...

(Звісна річ, не всі заповіти — щира правда. Людей перед смертю охоплює незрозуміла для живих досада й лютъ, мут-

чить заздрість. Напевне, трапляються вперті диваки, що зі зlostі на фіктивний вексель правди ладні хоч віко своєї domovini забити цвяхами брехні. Отож не слід вірити заповітові лише тому, що це заповіт.)

ЗА П'ЯТЬ ХВИЛИН ДО ПІДНЯТТЯ ЗАВІСИ

— Між нами лютує ураган, болісно-пекучий вітер. Я не берусь скавати, коли він знявся. Від цього віtru й високого тиску я наче втратив відчуття часу. Але я знаю, що колись він повіс в інший бік, з заходу знесацька потягне холодом, і цей пекучий вітер не залишить слідів, зникне, як мара. Так, повітря надто гаряче. В ньому ховається передчуття власного ж кінця. Чому? Якби мене запитали, чому, я б зміг пояснити. Але чи слухала б ти ці пояснення?.. Можливо, ти розумієш гру в театрі одного актора, але я не хочу наганяти на тебе нудьгу. Ну що, говорити далі?..

— Якщо недовго...

— П'ять хвилин.

— Тоді говори.

— Це, напевне, любов. Але не та, що поступово зростає й піdnімається, наче вежа з імли, а тоді знову тане. А любов, що народилася з завідаю... Парадоксальна любов, що почалася з кінця. Один поет скавбов, що почалася з відчаю, не кидає на душу темної тіні. Не знаю, прекрасна вона чи ні. В усякому разі, біль, якого вона завдає, каяття не викликає...

— Чому?

— Що «чому»?

— Чому ти говориш про те, що вмерло?

— Вона не вмерла. Вона ж почалася з відчаю. Пекучий вітер дме саме тепер.

— Мабуть, він пече тому, що літо.

— Ти не розумієш усього. Це повість. Сучасна прогресивна повість. Якщо вже ти прослухала її, то й сама мусиш стати її героїнею. Я щойно сказав тобі про свою любов. Хоч тобі й неприємно, але доручену роль доведеться грati до кінця.

— Цікаво, чому?

— Найважливіше в цій історії — не її кінець. Зараз треба витримати шквал цих палких вітрів. Це зараз найважливіше. Бо саме від них, мов електричні дроти від високої напруги, випромінюють зеленаве сяйво приспані колись слова й почуття. Настала та рідкісна мить, коли людина зможе перетворити дух у субстанцію.

— Прекрасно! Таким ліричним відступом ти собі, звичайно, не пошкодиши. Видно зразу, на що ти розраховував.

— Це лише один бік правди. Якщо ти не бачиш її другого боку, то я про нього й не згадуватиму.

— Ти думаєш, я цього хочу?

— Хочеш.

— Ти маєш у своєму розпорядженні хвилину чи дві.

— Ти вимагаєш неможливого.

— А хіба краще марнувати час?

— Ні, я хотів би ощадити кожну хвилину. Але вертатись у минуле

теж не збираюся. Я в твоїй душі — мізерне створіння. Не те що ти в моїй. Та коли б я спробував утекти від цієї муки, час би поволі розтінув. Я певен, що коли вдамся до спокус, то хоч на мить здобуду спокій і щастя. Тому я хочу зберегти ці палючі вітри, що народилися з нещасного кохання. Чарівні хащі слів і море почувань... Як тільки я торкнуся пальцями твого тіла, час одразу спинить свій плин, і тоді настане вічність. Відчуваючи на собі подих цих палких вітрів, я до смерті не перестану тілесно перероджуватись...

ДЗВІНОК ІЩЕ НЕ СПОВІСТИВ, ЩО ПІДНЯТО ЗАВІСУ, А ВИСТАВА ВЖЕ ЗАКІНЧИЛАСЯ

Тепер я вже з певністю можу сказати, що не помилився. Можливо, зробив щось не так, але не помилився. Невдача — не підстава для каяття. Бо ж існував я не заради закінчення цієї історії.

Мені чути, як зачинилися парадні двері — вона вийшла з дому. Тепер уже пізно сердитися й на щось нарікати. В рипінні дверей мені вчувся глибокий жаль і співчуття. Між нами ніколи не доходило до сварок, зненависті теж не було. Я певен, що коли б вона могла, то пішла б непомітно. Тому так обережно зачиняла двері. Почекаю ще хвилин з десять і заб'ю парадний вхід цвяхами. Адже надії на те, що вона повернеться назад, немає ніякої. Я б тільки не хотів, щоб вона чула, як я грюкаю молотком.

Коли впораюсь із парадними дверима, лишиться ще замкнути зсередини чорний хід на другому поверсі. Вікна й вентиляційні душники я позатуляю фанерою і картоном так, що жоден промінчик світла не проникне знадвору. Тим паче, що свіла немає й надворі — настало похмуре надвечір'я. Ніхто й нішо не прокрадеться відтепер сюди, в цей дім без входу й виходу. Коли я все це зроблю, то зникну. Втечу, як може втекти лише людина-коробка. Куди — сподіваюсь написати в кінці цих нотаток.

Минуло десять хвилин. Я саме скінчив забивати парадні двері. Молоток зісковзнув, і я збив собі ніготь на великому пальці. Але кров майже не текла й біль швидко минув.

Правду кажучи, поки ми жили з нею разом, то не перекинулися й словом, аж досада бере. Але я не певен, чи ця досада зникла б, якби ми часто розмовляли. Бо вже минув той час, коли слова можуть зарадити. Нам вистачало й самих очей. Досконалість — провісник занепаду.

Її обличчя було ледь напружене, хоч, може, це мені тільки так здавалось, може, цього виразу йому надавав тонкий грим. Та це мене турбувало найменше. Важливо було те, що вперше за останні два місяці вона вдяглась.

Нас досі ніхто не турбував. Табличку з іменем і вивіску ми зняли, вимкнули червону лампочку на брамі, і оскільки в двір лікарні більше ніхто не заглядав, то не було потреби вішати й табличку: «Сьогодні прийому не буде».

Раз у день, надівши коробку, я виходив у світ. Блукав містом, шукаючи харчі, залишаючись людиною-невидимкою. Так ми й жили: не в розрік. Я піднімався східцями чорного ходу, знімав коробку й чоботи в коридорі нагорі, а вона бігла мені знизу назустріч зовсім гола. Це була така чарівна мить... Мене заполонювало бажання. Ми жадібно тулились

одне до одного. Якщо й розмовляли, то це були якісь уривчасті й смішні слова. Вона була трохи нижча за мене, і я шепотів: «Твоє волосся так пахне». А вона, обнявши мене, повторювала: «Ти тають, щоб одгородити людину від людини. А в нас такої загрози не було. Нам не заважала навіть трупарня поряд зі сходами — вона для нас просто не існувала.

Коли ми нарешті вгамовували жагу, наші обійми слабли, і ми йшли й там. Коли вона чистила картоплю або кришила цибулю, я сідав поряд унизу, а ця кімнатка колись призначалася для прийому хворих, але сюдor була порожня ще одна комірка, куди зручно було виносити покидь-й недоїдки валялися на підлозі, гнили, і з цієї кімнати завжди тхнуло смородом. Та нас не бентежило й це. Коли тулишся до чийогось тіла, нюх притупляється. Крім того, це дозволяло нам забувати про трупар-та вщерть заповниться сміттям не раніш як за півроку.

Але чи й справді тут можна говорити про якийсь оптимізм? Мені здається, що з першого ж дня ми тільки втрачали надію. Пристрасть — вогонь душі, і ми намагалися його роздмухувати, щоб не погас, але навряд чи й тоді вірили, що він горітиме до кінця наших днів. Ми не могли навіть собі уявити, що півроку, поки кімната вщерть заповниться сміттям, — це надто довгий час. Ми й далі цілими днями тулились одне до одного, рідко виходячи за межі кола з радіусом у два з половиною метра. На такій відстані партнера майже не видно, але це не біда. На поміч приходить уява. Твій партнер теж сліпий, і ти навіть відчуваєш полегкість. Я перед нею мовби розпадавсь. Відчуваючи моє тіло, вона не бачила моєї душі — її це не цікавило. Слова втрачали зміст. Час зу-пинився. Три тижні чи три дні — все одно. Хоч як довго палало б по-лум'я, а прийде мить — воно спалахне востаннє й згасне навіки.

А тому, коли сьогодні я помітив, що вона, замість вибігти голою мені назустріч, як в усі попередні дні, — стойть одягнена й мовчки дивиться, я раптом відчув, що знову повертаюсь назад, у своє безрадісне минуле. Мені стало соромно за свій вигляд. Швиденько пірнувши в коробку, я завмер. Вона насупила брови, розширнулась, мовби мене тут і не було, навіть потягла носом повітря, ніби відчула неприємний запах. Потім поволі обернулась і зникла в своїй кімнаті, а я пішов навшпинь-ках до колишнього лікарського кабінету. Чи зміг би я розпочати все наново? Напевне, зміг би. За стіною панувала мертві тиша. Вона явно цього чекала, щоб я перший переступив межу, і тоді все почалося б спочатку. Та хоч би ми починали й сто разів, а все одно повернемося до цього самого місця, годинник відлічить той самий час...

Годинниковий циферблат стирається нерівномірно:
Найбільше біля цифри вісім,

Бо двічі на день
Погляд шорсткий за неї зачіпається
І роз'їдає, як дощ і вітер.
Цифра ж навпроти,

Цифра два,
Стирається наполовину —
Заплющене око вночі
Її не бачить.
А в кого циферблат гладкий
Однаково усюди стертий, —
Той стартував, спізнившись
На цілий оберт стрілки.

А тому світ,
Що на цей оберт перегнав його,
Для нього ще не почався.
Примара часу...
Стрілка стала сторч,
Дзвінок іще не сповістив,
Що піднято завісу, —
А вистава вже скінчилася.

Нарешті настав час в усьому зізнатися. Насправді я чув, як рипнули двері її кімнати. Саме її, парадні двері не могли рипнути, бо я їх забив. Поморочився, зате добре забив. Тепер вона не зможе від мене втекти. На дверях чорного ходу я теж повісив замок, вона ніколи не вибереться з будинку. Тільки ця проклята блузка й спідничка розділятимуть нас. Але як тільки я вимкну світло, одяг утратить свою силу й вагу. Бо коли його не видно, тоді все одно, вдягнена вона чи гола. Я не зношу її очей, коли вона дивиться на мене вдягнена. А в темряві всі сліпі. Тоді вона знову стає лагідною, й мене більше не переслідують настирливі думки, як би виколоти їй очі.

Отож, замість вилазити з коробки, я замкну в ній цілий світ. Усе, що в цьому домі творить форму й тінь, — ліхтарик, свічка, запальничка, сірники, — треба забрати.

За хвилину я все світло в будинку повимикав, тоді вибрався з коробки й голий нишком зайшов до її кімнати, уявляючи собі її, маленьку й безпорадну, в чорному кутку. Але раптом кімната перетворилась на щілину за крамницею коло якоїсь залізничної станції... Навпроти контора торговця нерухомим майном, що править водночас за камеру схову. В такі щілини ніхто зроду не заглядає, хіба для того, щоб справити малу потребу.

В'язка гумових шлангів... Залізний бак, перероблений на пічку... Гора картонних коробок... Старі велосипедні колеса й п'ять глечиків з-під карликових сосен... Вона забрела сюди не просто так. Якщо шукала собі картонну коробку, то, мабуть, вилізла в оцю діру.

Розгрібаючи старий мотлох, я просувався вперед. Там, де щілина, здавалось, має скінчитися глухим кутом, я виявив бетонні сходи. Не дуже круті, всього на п'ять сходинок. Я спустився ними й не повірив своїм очам: далі йшла бетонована доріжка. Певно, тут планували збудувати віадук, а потім роздумали.

Я зійшов униз. Несподівано знявся рвучкий вітер. Деесь гупали по рейках робітники, ремонтуючи колію. Небо зяєніло — мабуть, хмари відбивали неонові вогні вулиць. Я ступив іще крок — і переді мною відкрилось небо, а внизу зміїлося сім чи вісім колій. Затиснуті між двох

бетонних стін, заляпаних пташиним послідом, вони скидалися на робочий ліфт у каркасі незакінченої будівлі.

Я шукав її. Адже вона щойно була тут... Я роззирнувся уважніше, та звідусіль знову насунулась пітьма. Я був певен, що коли зроблю бодай крок уперед, побачу те саме. Немов я опинився в домі, в якому відбуваються одні й ті самі події.

...Стривай, поки не забулося: ще одна важлива деталь. Якщо вже коробка готова, то на стінці треба лишити вільне місце — для анонімних записів. Хоча цього місця в коробці завжди досконо: його ніколи не заповниш. Мені часом дивно стає: деякі такі записи однаково що по-нак, якщо ти не хочеш вірити цьому, то не вір.

Зовні коробка — простий предмет, звичайний прямокутний паралелепіпед, але це справжній лабіринт, з'єднаний сотнею логічних кілець. Що відчайдушніше борсаєшся в них, то швидше коробка обертається на ще одну твою епідерму, а в лабіринті з'являються нові ходи й вузли нових схрещень.

Я певен, що вона заховалася десь у цьому лабіринті. Не втекла, а, мабуть, заблукала й не може мене розшукати. Тепер я кажу про це відверто. Нітрохи не каюся. Бо з-поміж багатьох слідів деякі все ж таки ведуть до правди.

Завила сирена невідкладної допомоги.

З японської переклав
Іван ДЗЮБ

НОВИЙ РОМАН КОБО АБЕ

З іменем Кобо Абе пов'язаний якісний стрибок японської літератури, що стався за останнє десятиліття.

В сучасній Японії, країні, де сконцентрувалися, здається, всі суперечності капіталістичного Сходу й Заходу, особливої актуальності набула проблема внутрішнього світу людини. В повоєнні роки стрімкі темпи розвитку японської економіки викликали розмови про «економічне чудо». Але «чудо» це мало свій страшний зворотній бік. У країні дуже давньої культури, де перша друкована книга з'явилася тисяча двісті років тому, почалося катастрофічне зубожіння особистості. Тому не викликає подиву інтерес до творчості Кобо Абе, який прагне показати конфлікт між людиною й ворожим їй світом. Саме така тема більшості його творів.

Кобо Абе народився 1924 року в родині лікаря. Незабаром після його народження родина переїздить до

Маньчжурії, де батько дістає посаду лікаря в клініці Мукденського медичного інституту.

1943 року, в розпалі війни, Абе на вимогу батька поїхав до Токіо й вступив на медичний факультет університету, але за рік повернувся до Мукдена, де його й застав кінець війни. Того ж року помер батько, і родина лишилася без засобів до існування. 1946 року Абе переїхав до Токіо, 1948 року закінчив університет і одержав диплом лікаря. Останній іспит зі спеціальності був найважчий, і професор, знаючи відразу Абе до медицини, згодився приняти його лише після того, як Абе пообіцяв ніколи не займатися медичною практикою.

Перший помічений критикою твір Абе — повість «Стіна» — здобув 1951 року найвищу літературну премію — премію Акутагави. Абе в той час перебував під впливом Кафки й написав щось подібне до «Перетворення». Повість починається з того,

що герой «Стіни» позбувся імені — в шпарку під дверима випурхнула його візитка. Сталося, так би мовити, відчуження першого ступеня — герой без імені протиставлений суспільству чи, вірніше, викреслений суспільством. Але цим справа не обмежується. Відчуження триває: в ньому самому починає рости стіна, що роздвоює його власне «я», — відбувається відчуження другого ступеня...

Досить характерна для творчості Абе тих літ невелика повість «Непрохані гості» (1952), яка стала основою п'єси «Друзі». Абе вперше підійшов до своєї основної теми: зіткнення людини й ворожого їй буржуазного суспільства. В «Непроханих гостях», а потім і в «Друзях» показаний справжній фасад буржуазної ліжедемократії, з якого зірвано рекламні щити.

Що таке людина в сучасному японському суспільстві? Чим вона є для суспільства? Чим суспільство є для неї? Абе відповідає на ці запитання в своїй славнозвісній трилогії, що поставила його в число найвизначніших японських і, мабуть, не тільки японських, а й світових письменників: «Жінка в пісках» (1962), «Чуже обличчя» (1964), «Спалена карта» (1967).

Філософський стрижень трилогії — спроба людини знайти опору в житті, знайти те головне, що допоможе вистояти й вижити, — і висновок, що спроба ця приречена на невдачу в суспільстві, де живуть герої Абе. Суспільство вороже людині. Щодня, щогодини, щохвилини людина чекає від нього удару. Як зустріти цей удар? Боротися чи змиритися? Це найскладніше, найважче питання для героїв Абе, і розв'язати його вони не можуть.

«Людина-коробка» (1973) — продовження теми, порушенії Абе в названій нами трилогії: спроба людини звільнити себе від суспільства. Але чому в героя народилася така думка? Що змусило його сковатися в коробці, тобто перетворитися на якусь нову істоту, таку собі «людину-коробку»? Адже він справді перемінив саме своє ество. Коробка, як і маска в «Чужому обличчі», породила істоту, психологічно відмінну від інших людей. Ожили коробка. Що сковано в ній, нікому невідомо. «Людина-коробка», як їй здається, майже не обтяжує суспільства, хоче вона тільки одного: щоб суспільство дало їй спокій.

Але все не так просто, як здається...

ся цій наївній істоті. Передусім, коробка — це спокуса, величезна спокуса для оточення. Виявляється, немає людини, якій не хотілося б сковатися від очей присутніх, втекти від численних обтягливих обов'язків щодо суспільства. Ось чому перший імпульс того, хто не звільнив себе від суспільства, — знищити «людину-коробку», убити спокусу. Але постріл з пневматичної рушниці призводить до результату прямо протилежного: той, хто стріляв, сам стає «людиною-коробкою»...

Що змушує індивіда сковатися від суспільства? В цьому творі Абе наводить невелику газетну замітку (не має значення, справжня вона чи вигадана), у якій ідеться про те, що в підземному переході помер невідомий і ніхто з кількох сот тисяч перехожих навіть не помітив, що під колоною — труп. Жахливий приклад людської байдужості! Він, очевидно, й підказав авторові тему та сюжет роману.

На перший погляд, твердження, що стрижень цього твору — загдана коротенька газетна замітка, — може видатися необґрунтованим. Але досить звернутися до попереднього роману Абе «Спалена карта», щоб переконатися, що наше твердження не таке вже й парадоксальне. Згадаймо коротеньку сценку з цього роману. В підземному переході, під колоною, навпочіпки сидить чоловік. Але «людей», що проходять повз нього, цей дивний чоловік анітрохи не хвилює. Очевидно, тому, що для них він не більше ніж порожнеча, яка зникає під ногами, подібно до візерунка на кахлі». Дуже точно сказано: порожнеча, що зникає під ногами. Тобто чоловік не просто байдужий цим людям, він для них справді подібний до калянної плитки, на яку можна ступити ногою. Вони здатні спокійно розтопати його, ні на хвилину не замислюючись над тим, що розтоптали собі подібного.

Ця сценка — символ граничної самотності людини, — безперечно, може служити ключем і для «Спаленої карти». Невипадково вона майже текстуально відтворена в «Людині-коробці». Більш того, тут її подано, так би мовити, документально, як газетну замітку. Зроблено це для того, щоб ще рельєфніше показати реальність самотності. І якщо людина не спроможна протистояти цій загальній байдужості, боротися з нею — їй, мабуть, лишається єдиний вихід: вabitися в нору. Суспільство відкинуло мене — що ж, і я відки-

даю суспільство, — така філософія «людини-коробки», філософія обивателя, яку заперечує Абе.

Існує старовинна японська картина «Пекло самотності». На ній зображені безліч людей, що летять. Вони тісняться одне одного, випереджають, відстають, але кожен із них самотній. Це душі найстрашніших грішників, приречених на вічну самотність. Саме такими постають перед нами герой Абе. Та якщо в передніх його творах герой потрапляє в таке становище через зовнішні обставини (так, герой «Чужого обличчя» змушений надягти маску й фактично перекреслити своє минуле через опіки, що спровокували його обличчя), то в «Людині-коробці» герой сам вирішує викреслити себе з суспільства. Він сам прирікає себе на пекло самотності. Але іншого рішення чекати від нього безглуздо: воно відповідає його життєвій філософії.

Людина нікому не потрібна в буржуазному суспільстві, що прагне роз'єднати людей, зламати поняття «колектив» в ім'я «незалежної особистості». Але жодна коробка, навіть незмірно міцніша за картонну, не може відгородити людину від суспільства, розірвати зв'язок між ними. Коробка — це, зрештою, лише механічне відторгнення людини від суспільства, й головне не в цьому, а в духовному поневоленні людини суспільством. А тут уже ніяка коробка, ніяка нора не допоможе.

Щоб змінити характер взаємин між людиною й суспільством, треба передусім змінити характер суспільства. Не тікати від нього, а, навпаки, активно втручатися в життя. І герой Абе зазнають поразки перш за все тому, що не спроможні зрозуміти цього.

Особливе місце в романі займає Жінка. Власне, вона — центр, навколо якого обертається вся оповідь. Але було б неправильно бачити в ній об'єкт лише фізичного потягу героя. Ця жінка уособлює Життя. І вона єдина може врятувати героя від коробки, дати сили, які дозволять йому протиставити себе ворожому суспільству, вистояти під його ударами, а може, й самому завдати удару.

В такій якості Жінка виступає в Абе не вперше. Той самий символ ми знаходимо в «Спаленій карті». Згадаймо, як у вимерлому місті герой бачить у кафе тендітну жінку, що сидить на високому нестійкому табуреті, і як після цього місто оживає знов.

На запитання, чи прийде «людині-коробці» на допомогу Жінка, автор не відповідає. Інакше кажучи, він не відповідає на запитання, чи зможе герой перетворитися на активного учасника життя, на його переворювача.

Дивно, що Кобо Абе, який так глибоко розуміє соціальну суть людини і так майстерно змальовує механізм відчуження індивідуума від суспільства, не задається метою проаналізувати тип активного і передового члена сучасного японського суспільства, а саме тип робітника, пройнятого ідеєю боротьби з експлуататорами, того робітника, якого знає цілий світ. Адресуючи цю думку видатному письменнику, ми в той же час пропонуємо читачеві цей твір, оскільки він яскраво показує безперспективність обивательської самоізоляції від суспільства.

Володимир ГРИВНІН

Москва.